

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра загальної та практичної психології

Освітня програма: Психологія. Практична психологія
Спеціальність: 053 Психологія

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня *магістр*

ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ ДИТИНА-ДОРΟΣЛИЙ
В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Студентки Кузьменко Галини Вікторівни

Науковий керівник:

Кошова Інна Вікторівна
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент

Рецензенти:

Михайлова Оксана,

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри загальної та практичної
психології ;

Щотка Оксана

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри педагогіки, початкової освіти,
психології та менеджменту .

Допущено до захисту: ____ 2024 р.

Завідувач кафедри:

Проф. _____ Папуча М.В.

Ніжин - 2024 р.

Анотація

В роботі розглядаються особливості конфліктів дорослий- дитина дошкільного віку.

Зокрема розглядається поняття конфлікту загалом і його особливості прояву в педагогічній сфері зокрема.

Компоненту дорослий, досліджуються і описуються, такі категорії як конфліктна компетентність, стратегії подолання конфлікту, власний рівень конфліктності.

Категорія дослідження компонента дитина є вікові особливості і прояв агресивної поведінки, як причина чи наслідка конфліктної поведінки.

В дослідженні ми з'ясуємо чи впливає суб'єктивна оцінка дитини, як агресивної від рівня компетентності педагога і його стратегій вирішення конфліктних ситуацій.

The work examines the peculiarities of conflicts between adults and children of preschool age.

In particular, the concept of conflict in general and its specific manifestations in the pedagogical sphere in particular are considered.

In the adult component, such categories as conflict competence, strategies for overcoming conflict, and one's own level of conflict are investigated and described.

The research category of the child component is age-related features and the manifestation of aggressive behavior, as a cause or consequence of conflict behavior.

In the study, we find out whether the subjective assessment of the child as aggressive affects the level of competence of the teacher and his strategies for solving conflict situations.

Ключові слова: вихователь, старший дошкільний вік, конфлікт, особливості.

План

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТУ ДИТИНИ-ДОРΟΣЛИЙ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.	
1.1. Теоретичний аналіз основних понять, що характеризують конфліктів.....	7
1.2 Психологічні особливості конфліктів у дорослого.....	12
Розділ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ КОНФЛІКТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНО ВІКУ.	
2.1. Особливості психологічного розвитку дітей старшого дошкільного віку.....	22
2.2 Особливості конфліктної поведінки дітей	25
Розділ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТУ ДОРΟΣЛИЙ-ДИТИНА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.	
3.1. Методики та процедури дослідження	29
3.2 Опрацювання результатів.....	31
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	46
ДОДАТКИ.....	50

ВСТУП

Актуальність теми : Ми живемо в складному і мінливому світі.

Швидкий розвиток технологій і доступ до інформації на жаль не завжди допомагають у покращенні стосунків і спілкування між людьми. Незважаючи на різноманітні освітні програми, нову систему освіти, широкий доступ до інформації рівень конфліктів між людьми залишається достатньо високим.

Дитинство дошкільника дуже відрізняється від усього подальшого життя людини. Це пов'язано не тільки з високою динамічністю розвитку і його значним впливом на розвиток особистості, а й відносною свободою вибору, оскільки діяльність дитини обирається за її бажанням, вона є емоційно насиченою, дає простір для фантазії, творчості і креативності.

Однак сучасний розвиток суспільства, вносить зміни в структурі сім'ї, збільшуючи вимоги до підготовки дитини, зокрема і до школи, свобода дошкільника почалась звужуватися

У сучасного світу є свої особливості: перетворення умов і простору життя людей, зміна світогляду та пришвидшення ритму життя, змінна цінностей, поширення дистанційного та віртуального спілкування, “модні тенденції”. Це все змінює не тільки дорослих, але й має прямий вплив на дітей. Зокрема сучасні дошкільнята, за даними наукових досліджень (психологічних, соціологічних, педагогічних) є характерним наступне: у психо-фізичному плані– загальне ослаблення фізичних сил організму, гіподинамія, часті захворювання (О.Богініч, Е.Вільчковський, Н.Денисенко, М.Курик, Л.Сварковська, Н. Семенова), що в поєднанні з сучасних вимог суспільства може призводити до нервових розладів. Дуже часто батьки керуючись модними тенденціями обирають неправильні стратегії розвитку та виховання своїх дітей. Всі ці фактори провокують збільшення рівня конфліктності дитини з однолітками і дорослими.

Кожна дитина унікальна, оскільки має свої власні інтереси та здібності, тому конфлікти це неминуча частина дорослішання і оволодіння соціальними навичками. Проте ефективність подолання конфлікту залежить від готовності

протистояння йому і уміння керувати власними емоціями у різних ситуаціях, тобто вміти вирішувати конфлікт конструктивно.

Вчений В. Джелалі досліджуючи психологію вирішення конфліктів зазначає що найважливіше специфічна риса міжособистісних стосунків є емоційна основа, що виникає на основі почуттів, що виникають в процесі спілкування. Їх різноманіття безмежне, однак дослідники об'єднують їх у дві великі групи: почуття, які зближують, об'єднують, створюють умови для співробітництва - кон'юктивні, та почуття, що створюють перешкоди, розділяють, унеможливають співробітництво - диз'юктивні. Звідси випливає що міжособистісні відносини - це суб'єктивні переживання взаємозв'язків між особистостями, що проявляються у способах взаємних взаємодій, що створюються в процесі спілкування і спільної життєдіяльності.

Отож спілкування є не тільки способом об'єднання людей, але й способом їх розвитку. А. Ішмуратов визначає такі види спілкування, як співробітництво, суперництво ("здорове" спілкування) і конфлікт ("нездорове" спілкування) Він також зазначає причинами виникнення конфлікту порушення особистої свободи, нерозуміння, порушення рівності, нерозуміння реальності, несправедливість, порушення Я-концепції.

Н. Пов'якель зазначає, що у міжособистісному спілкуванні або наявні або відсутні предмети несхожості, які викликають міжособистісні конфлікти: інтересів, думок, цінностей тощо. Також автор визначає поняття "конфліктів дітей", наголошуючи, що це не просто негативне явище, а значні і важливі ситуації спілкування, які мають соціалізуючі функції на певному етапі розвитку дитини.

Багато науковців займалися проблемою конфліктів у дошкільнят: Я. Коломінський, Б. Жизневський досліджували специфічні причини, що зумовлюють конфлікти на різних етапах розвитку дитини; Є. Кіршбаум з'ясував типи реагування вихователів; А. Рояк визначила, як причини конфліктів дошкільників залежать від рівня їх ігрової діяльності; М.

Комісарик, В. Коцко окреслила які шляхи вирішення конфліктів дошкільника у грі; М. Тютюнник вивчала конфлікти дошкільників у творчих іграх.

Найчастіше міжособистісні конфлікти у дошкільному віці проявляються у грі, оскільки вона є провідною діяльністю дошкільника. Вони виникають у ситуаціях коли учасники переслідують несумісні цілі; мають несумісних цінності і норми, намагаються реалізувати їх у взаємодії; в конкурентній боротьбі намагаються одночасно досягти однієї цілі. Вирішити конфлікт значить або локалізувати його або усунути.

Об'єктом дослідження – конфлікт дитина -дорослий у дошкільному віці.

Предметом дослідження – є особливості поведінки у системі дорослий-дитина старшого дошкільного віку.

Мета дослідження: метою дослідження є вивчити особливості сприйняття проявів поведінки дітей дошкільного віку педагогами з різними рівнями конфліктності.

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз та систематизувати теоретичні підходи вивчення проблеми конфліктності у системі дорослий-дитина;
2. Визначити чинників, що сприяють виникненню конфліктів у дітей старшого дошкільного віку;
3. Визначити ступінь конфліктності педагогів і їх стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях.
4. З'ясувати особливості конфлікту дитина -дорослий

Гіпотеза: сприймання поведінки дитини дошкільного віку як конфліктної пов'язане із рівнем конфліктологічною компетентністю педагога та його схильністю до не конструктивних стратегій вирішення конфлікту.

Визначивши мету, об'єкт, предмет та завдання магістерського дослідження проведено теоретичний аналіз даної проблематики та відповідно, практичну роботу.

Були застосовані теоретичні методи дослідження, такі як аналіз, синтез, класифікація, порівняння та узагальнення наукових джерел із проблеми дослідження; вивчення педагогічного досвіду, програмних документів та емпіричні методи (дослідження, спостереження, опитування, виконання практичних завдань, проєктивні методики, метод кейсів). Проведений аналіз матеріалів підручників, наукових публікацій, публікації у пресі, матеріали з науково-практичних конференцій з обраної тематики.

Наукова новизна полягає у зосередженні уваги на особливостях відносин вихователь і дитина в дошкільному закладі з позиції сприйняття педагогом поведінки дитини як конфліктної

Теоретичне значення полягає у здійсненні аналізі особливостей конфліктів дитина дошкільного віку і педагог.

Практичне значення отриманих результатів полягає у застосуванні отриманих знань для покращення взаємовідносин у системі дитина дорослий в навчальному закладі.

Апробація результатів дослідження: матеріали магістерської роботи представленні в ході XIV Міжнародної науково-практичної конференції “Психологія і війна” м. Ніжин, 23–24 квітня 2024 року та публікацій у збірнику наукових праць НДУ імені М. Гоголя

База дослідження: Приватний дитячий центр. Загальна кількість дітей 42. Для вибірки була обрана група дітей старшого дошкільного віку (5-6 років) у кількості 12 дошкільників, та педагоги навчального закладу - 10 чоловік.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТУ ДИТИНИ-ДОРΟΣЛИЙ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.

1.1. Теоретичний аналіз основних понять, що характеризують особливості конфліктів.

Конфлікт є постійним супутником життя людини і розвитком суспільства взагалі.

З давніх часів явище конфлікту привертало увагу науковців. Ще античні філософи вказували, що конфлікт, є важливим атрибутом для розвитку суспільного життя.

В історичному розрізі поняття конфлікту змінювалось. Його вважали “пережитком варварства” (Т. Мор, Е. Роттердамський, Ф. Бекон), “природний стан війни проти всіх” (І. Кант), “позитивне явище у розвитку суспільства” (Георг В.Ф. Гегель) Починаючи з кінця ХІХ ст. (У. Самнер, Л. Гумплович, Р. Парк, А. Смол) науковці вважають конфлікти важливим фактором соціальних змін і дослідження їх займає одне з провідних місць і досі. Наразі поняття конфлікту широко досліджується різними вченими і не тільки в психології, але суміжних науках таких як педагогіка, соціологія, політологія, філософія, управління тощо.

В літературі існує багато визначення поняття конфлікту найзагальніше визначення - конфлікт це зіткнення різноспрямованих сил (цінностей, поглядів, позицій, інтересів) суб'єктів - сторін взаємодії. В залежності від підходу змінюється і визначення поняття.

Зокрема в одному з підходів розглядається поведінка людини чи групи, як гомеостатичною і конфлікт аналізується як збудження системи на зовнішнє порушення системного гомеостазу. Тому конфліктна реакція виникає на неспецифічні подразники, тобто ті які потребують аналізу і рефлексії для вироблення адекватної реакції, як наслідок може відбуватися зміна компонентів системи або їх взаємозв'язків. Отже виходячи з цього напрямку конфлікт є

реакцією системи до пристосування на неспецифічне подразнення зовнішнього середовища, і чиниться шляхом перебудови структур системи. Це узгоджується з різними підходами в психології, зокрема Дубровська О М і Кричевський Р. В. визначають конфлікт як дисгармонію міжособистісних стосунків, Анцупов А.Я. і Шипилов А.І показують, що міжособистісний конфлікт з'являється в моменті невідповідності рольової структури до вимог актуальної ситуації і проявляється в зміні рольових взаємостосунків.

В педагогічній діяльності інтерес до психологічних конфліктів пов'язаний із взаємодією дітей, батьків і педагогів. Педагоги найчастіше говорять про важкі ситуації та бар'єри, вони можуть не фігурувати у наукових повідомленнях, хоча за природою вони конфліктогенні.

В своїй роботі Ложкін Г. В. і Пов'якель Н. І. посилаються на авторів, що визначають причиною педагогічних конфліктів є різнопланові суперечності, що виникають між учасниками. Також автори відносять до суперечливих позицій оцінку конфлікту, як нормального чи ненормального явища. Оскільки деякі дослідники і психологи зараховують конфлікт до руйнівного вища по відношенню до природного протікання процесів взаємодії між учасниками процесу.

Дослідники визначають об'єктивні причини виникнення конфліктів - це ситуації невідповідних очікувань і суб'єктивні - перцепція і осмислення індивідом несумісність дій і очікувань

Конфлікти є одночасно і причиною, і предметом і врешті решт і результатом (і в негативному і в позитивному значенні) різних критичних ситуацій, що супроводжують життя людини.

В зв'язку з цим можна зазначити, що конфлікт є надзвичайно багатогранне явище. В ньому можна виділити як позитивні так і негативні сторони і функції.

Зокрема до позитивних функцій конфлікту відносять:

- стимулювання "активності" - звільняє від "синдрому покірності";
- інформаційно об'єднувальна функція - стимулює рефлексію і самопізнання особистості і опонента;

- регулятивно - розвивальна - спонукає до розвитку і змін, може змінювати і усталювати внутрішній світ, систему, відносини;
- стимулювання особистісного зростання - може допомогати в самопізнання і реалізації, підштовхує розвиток особистості;
- об'єднання і структуризації - сприяє структурності груп, їх створенню і об'єднанню;
- полегшувальна і психотерапевтична - за умови відкритого конфлікту знімає хронічне непорозуміння, дискомфорт та напруженість даючи їм вихід;
- пояснювальна і діагностична - в деяких випадках провокування конфлікту допомагає прояснити ситуацію. У критичних ситуаціях конфлікт може допомогти проявити позитивні риси особистості.

До негативних функцій конфліктів належить:

- погіршення психологічного клімату , руйнування міжособистісних відносин;
- зниження привабливості праці результатом чого є зниження її продуктивності;
- неадекватність сприйнятті та нерозуміння;
- зниження співпраці і можливостей співпраці між опонентами конфлікту;
- зростання конфронтації посилення боротьби за результат, а не за благополучне вирішення проблеми, через яку виник конфлікт
- створення стереотипів, досягнення власних інтересів за рахунок інших, знищення прийнятних форм самореалізації, маніпулятивні самоутвердження;
- виникнення неадекватних психологічних захистів;
- збільшення матеріальних і емоційних витрат на їх вирішення

В основі будь-якого конфлікту знаходиться конфліктна ситуація, що містить в собі або суперечливі позиції сторін або протилежні цілі та засоби їх досягнення в обставинах, що склалися, або не співпадіння інтересів і бажань конфліктуєчих сторін. Проблема в конфлікті це завжди перешкода при

реалізації цілі з якою пов'язаний і інтереси учасників і їх страхи та побоювання.

Аналіз будь якого конфлікту варто починати з розгляду потреб. Всі прагнення і бажання індивіда можна віднести до п'яти основних типів потреб за А. Маслоу: фізичні, потреби в безпеці, соціальні, потреби в досягненні і вищі потреби в самоствердженні. Відповідно індивід мріє досягти власної мети згідно своїх потреб і коли це є неможливим досягнути або реалізувати неминуче виникає конфлікт. Другим елементом є цілі людини, їх відповідність чи невідповідність, співпадіння чи не співпадіння важливим для учасників конфлікту. Наступним елементом аналізу конфлікту є його проблема, це завжди є перешкодою при досягненні цілі, і з нею пов'язані не тільки інтереси сторін, але й їх побоювання і страхи.

Структура конфлікту включає в себе п'ять елементів - це учасники або сторони конфлікту, образ конфліктуючої ситуації або предмет конфлікту, умови протікання, можливі дії учасників та результат конфліктної ситуації.

Образ конфліктної ситуації або предмет конфлікту є ланкою між учасниками конфлікту і умовами його протікання та конфліктною поведінкою учасників.

До конфліктної ситуації належать уявлення учасників про себе, протилежну сторону, середовище та умови протікання. Аналіз образів конфліктної ситуації є важливим, оскільки саме він визначає конфліктну поведінку особистості, а не сама по собі реальність конфлікту. Також потрібно зважати, що існують ефективні способи вирішення конфлікту за рахунок зміну образу конфліктної ситуації у учасників за рахунок втручання третьої сторони ззовні.

Дію учасників конфлікту класифікуються за характером (оборона, активні дії, нейтралітет), ступеня активності в здійсненні дій(ті що ініціюють дію, пасивні, активні) та спрямованості дій у конфлікті (на себе, на учасників, на третіх сторін).

На основі цього зазвичай вирізняють наступні загальні стратегії поведінки в конфліктах:

- Уникаюча - учасник відходить від ситуації;
- Бездіяльна - учасник знаходиться в конфлікті але не приймає жодних дій для його вирішення;
- Поступлива - це зменшення конфлікту за рахунок зниження власних прагнень.

Стратегії реалізуються через тактики. Основними тактиками в конфліктах вирізняють раціональне переконання, апеляцію до влади, санкції та коаліційні висновки, операційний тиск, доброзичливий обіг, загроза, маніпуляція, зобов'язання, що не відмінюються. Тактики в свою чергу поділяють на раціональні та ірраціональні, м'які і жорсткі.

Виокремлення стратегій конфлікту і ефективності їх застосування у виході з конфліктної ситуації поєднано з індивідуальним вибором і вигодою певної стратегії а також відповідності її і тактик повсякденному стилю в спілкуванні людини. Також при виборі важливу роль відіграє результат конфліктних дій.

Будь будь-яка конфліктна дія може мати чотири основних результати - компроміс, припинення конфліктних дій, часткове або повне підкорення одного учасника іншому та інтеграції вирішення конфлікту.

Мотиви є основним спонуканням до вступу в конфлікт. Потреби виступають спонуканням активності учасників конфлікту. Інтереси є усвідомленням потреб і і мотивів, які виникають в умовах в яких людина знаходиться. Мотиви конкретизуються в цілях, що є усвідомленими образами певного результату на досягнення якого і спрямовані дії.

Вважається, що саме ідеальний образ конфлікту, а не реальність в якій він відбувається, визначають поведінку учасників конфлікту. Вони не просто реагують на ситуацію, а визначають своє місце в ситуації і через тетворять конфліктні ситуації.

До традиційних варіантів сприйняття конфліктних ситуацій відносять:

- Конфліктна ситуація існує, але не усвідомлюється. Конфлікт об'єктивно не існує
- Ситуація конфлікту існує, сторони сприймають її з відхиленнями, але як конфліктну. Неадекватне сприйняття конфлікту.
- Відсутня конфліктна ситуація, але взаєностосунки сприймаються як конфліктні. Штучний несправжній конфлікт.
- Ситуація конфлікту існує і за ключовими показниками сприймаються учасниками. Адекватно сприйнятий конфлікт.

Дуже часто конфліктні ситуації підпадають під викривлення. Це може бути загальне викривлення, коли конфліктна ситуація спрощується, зменшується, поляризується або тлумачиться неадекватно. Можливе викривлення сприйняття мотивів поведінки: упередження, негативна оцінка, егоцентрична сприйняття. Викривлення сприйняття дій, вчинків, висловлювань, в такому випадку позиція іншого розглядається як помилкова. І викривлення сприйняття особистих якостей: неадекватне сприйняття себе, гіперполізація, підсилення “образу ворога”.

Чинниками що впливають на викривлення є стрес, надмірність негативних емоцій, стан залежності, рівень інформованості, негативні установки, низькі пізнавальний рівень розвитку, низький рівень саморегуляції, специфічні властивості особистості, підвищена значущість проблеми та результатів конфлікту, домінування агресивної поведінки.

1.2 Психологічні особливості конфліктів педагогів.

Педагогічний процес - являє собою цілеспрямованою діяльністю в процесі якої відбуваються соціалізація особистості. Включає аспекти освіти, виховання і навчання дітей чи дорослих. Здавалось би тут мають бути сприятливі умови для всіх учасників навчального процесу: педагогів, дітей, батьків. Але саме тут виникає велика кількість конфліктів.

Педагогічна професія є однією з найдавніших і поважних професій. Вихователь навчального дитячого закладу, як професія, виникла з появою перших дитячих садків у XVII-XVIII ст. Перші кадри для дошкільної освіти в Україні почали готувати у 1907-1908 р.р. у Фребелівському жіночому педагогічному інституті.

Вихователь є одним зі “значущих” дорослих в житті дошкільника, а отже від нього теж значною мірою залежить успішність і спрямованість розвитку дитини.

Зокрема однією з вимог до вихователів дошкільників можна вважати високу енциклопедичну поінформованість, оскільки сучасні діти мають широкі можливості доступу до інформації в різних сферах життя .і вихователь має бути партнером в обробці та трансформації цієї інформації. Також вихователь є партнером у спілкуванні з дитиною, носієм зразків поведінки

Професіоналізм вихователя вибудовується з його зусиль створити умови для гармонійного розвитку дітей, створення атмосфери співробітництва і співтворчості, розвиток взаємодії не тільки з дітьми, але й їх батьками та колегами.

Перші конфлікту можуть виникати уже при знайомстві з поняттями “можна” та “не можна”. Так, Н. Жутнікова виділяє сім причин розвитку конфлікту між дитиною і дорослим (батьками).

- дефіцит контакту з матір'ю, що продукує емоційно напружений контакт зі “знащущим” дорослим
- відсутність активної участі дорослого в житті дитини, створюючи тим самим хронічний дискомфорт, нестійкість настрою, підвищує вразливість
- когнітивний дисонанс дорослого з дитиною, коли конфлікти вирішуються силою для отримання слухняної дитини
- негативна оцінка будь якої діяльності дитини.
- розповсюдження негативу на особистість дитини
- емоційний тон оцінюючого висловлювання, що призводить до “знесилення” як на фізіологічному так і психологічному рівнях

- невігідне порівняння дитини з кимось іншим, що закладає основу для заздрощів і низької самооцінки.

Є різні практики для подолання конфліктів. У педагогіці виділяють три основні стратегії :

Перша стратегія - стратегія ігнорування. Дорослий дозволяє дітям самотійно вирішити конфлікт. В такому випадку дитина отримує певний досвід соціального конфлікту, але зазвичай вони не отримують досвіду примирення без бійок і прояву агресії.

Друга стратегія - стратегія придушення і покарання. Зазвичай дуже поширена, оскільки дуже проста і не потребує додаткових сил і енергії для дорослого. Насварити, поставити в куток, покарати, основні методи прояву даної стратегії. Нажаль здебільшого вона переводить конфлікт з явного у прихований, неможливість проявляти справжні емоції дитини, підвищує агресію, та вчить дитину потаємності.

Третя стратегія - стратегія співробітництва. Найефективніша і найскладніша, оскільки дорослий має допомогти дитині розібратися в своїх емоціях і переживаннях, що призвели до конфлікту і спробувати знайти методи примирення.

В психології виокремлення і класифікація стратегій виходу з конфліктних ситуацій є більш розширеною і багатогранною

Для класифікації видів конфліктних ситуацій найбільш поширеною в психології є модель подвійної зацікавленості К.Томаса і Р. Кілмана. В ній на осі координат розміщенні п'ять типів вирішення конфлікту, згідно того, що на вертикальній осі знаходиться наполегливість (наскільки індивід бажає забезпечити власні інтереси) і горизонтальної осі - кооперацією (наскільки індивід старається задовольнити інтереси іншої сторони). Згідно поєднання цих вісей виділяється наступні стратегії.

- 1) Суперництво - стратегія, що характеризується високим рівнем наполегливості і низькою кооперацією. Варта застосування в екстремальних ситуаціях, за необхідності швидкого рішення через брак

часу, оскільки встановлює тільки одну точку зору без урахування думки опонентів. Задоволення власних інтересів йде наперекір інтересів інших .

- 2) Ухилення - низькі рівні і наполегливості і кооперації. Є доречною в ситуації підвищеного ризику, коли потрібно відтягнути час вирішення, щоб не погіршити ситуацію миттєвим рішенням. Також застосовується коли витрачені сили і час не вартують результату, який не має важливості для людини. В цій стратегії людина є нейтральною і не бере на себе відповідальність за рішення проблеми.
- 3) Пристосування - низька наполегливість і дуже висока кооперація, тобто людина приносить власні інтереси заради іншої сторони, щоб зберегти дружні відносини. Доцільним є її застосування, коли інтерес опонента є важливим для нього, і можна поступитись результатом на його користь, а також там де є розуміння власної неправоти.
- 4) Співробітництво - знаходиться на високому рівні наполегливості і кооперації. Окреслює вдоволення всіх інтересів сторін, прагнення визначати позицію іншого, розуміти різницю в думках, та пошук прихованих мотивів та потреб. Застосовується коли вирішення конфлікту важливе для обох сторін.
- 5) Компроміс - середній рівень наполегливості і кооперації. Полягає в частковому задоволенні інтересів усіх учасників конфлікту. Має застосування в ситуаціях коли обидві цілі важливі і опоненти мають однакову владу і шукають рішення для задоволення їх всіх.

Також цікавим є підхід Дж. Рубіна і Д. Пруйта, які вивели три основні стратегії - боротьби, вирішення проблем і поступок, узагальнивши модель К. Томаса, беручи за основу досягнення ймовірних результатів.

Також вони акцентують увагу на таких моментах:

- зазвичай потрібно використовувати або відразу кілька стратегій, або застосовувати їх по черзі.

- реалізація стратегій здійснюється за допомогою різних тактик. Тобто стратегія містить цілі і результати, а тактика є комплексом заходів на досягнення певного результату
- Всі три основні стратегії направлені на вирішення конфлікту, але різними шляхами: наполяганням на чомусь, поступка, вироблення взаємовигідного рішення

Ще однією важливою характеристикою педагога є компетентності, зокрема конфліктна компетентність

Різні спеціалісти (Е.Н.Богданов, О.І.Денисов, В.Г.Зазикін, В.В.Базелюк, М.М.Кашапов, Б.І.Хасан, Е.Е.Ефімова, В.В.Рогачев) в своїх роботах розглядають сутність, структуру, закономірності функціонування і розвитку конфліктологічної компетентності. Формулювання змісту поняття компетентності також репрезентовано у працях зарубіжних дослідників: М.Мартенс, Дж.Равен, Дж.Р.Андерсон, Р.Уайт, Р.Бадер, Б.Оскарсон.

У словниках компетентність пояснюється як користування знаннями, що допускають коментувати про щось, виражати свої авторитетні думки та судження. Тоді як конфліктологічну компетентність можна розглядати як когнітивно-регулятивну підструктуру професіоналізму особистості і її діяльності, як динамічне утворення, що відзначається присутністю знання про конфлікт, великий вибір стратегій поведінки, емоційна саморегуляція та значущими особистісними властивостями (рефлексивність, емпатія, тощо). Е.Н.Богданов, В.Г.Зазикін, Б.І.Хасан відзначають важливість розвитку конфліктологічної компетентності, як невід'ємної частини комунікативної компетенції, а також як вміння стримувати суперечливості в ефективній конфліктній формі і допомагає їх вирішувати.

Б.І.Хасан виокремлює два рівні наявності конфліктної компетентності: 1) завбачає потенціал до розрізнення рис конфлікту, навички об'єднання дій учасників конфлікту для стримування суперечностей у руслі ефективного розв'язання;

2) визначає вміння планувати конфлікти, що потрібні для досягнення певних навчальних здобутків, і створювати їх у навчальній взаємодії

О. Воронцова та Ю. Данєчкіна, Л. Нікіфорова, М. Войтович використовують термін «конфліктна компетентність» як своєрідно організовану діяльність при якій суперечність присутня і утримується для її вирішення.

Також конфліктну компетентність можна розглядати як уміння і рішучість застосувати конфлікт як спосіб здобування власних цілей. Т. Дзюба та А. Гірник вбачає, що конфліктологічна компетентність - це уміння дієво застосовувати технології попередження конфлікту та його подолання.

Показники сформованості:

- 1) найкращий вибір стратегії розв'язання конфлікту;
- 2) управління в конфліктній ситуації своїми негативними емоційними станами;
- 3) вміння до впливу на супротивника внаслідок рефлексії на засадах конструктивної позиції

А.Б. Немкова, висловлює думку, що конфліктологічна компетенція є частиною соціальної компетенції. Автор формулює її як вміння і спроможність: проводити профілактичну діяльність, стишувати неефективні форми конфлікту і переведення їх в ефективне русло в умовах реального конфлікту, виступити у конфлікті медіатором чи посередником. Також А.Б. Немкова, на основі досліджень, установлює, що генезис конфліктологічної компетенції має різні рівні:

- низький (деструктивний), знання про техніки вирішення конфлікту відсутні. або дуже загальні ;
- середній (непродуктивний) означається інтересом до знань про конфлікти, якостями до окремої її модифікації вже існуючої системи знань про ефективне вирішення залежно від умов;
- високий (конструктивний) вирізняється позитивною —Я концепцією, розвинутою рефлексією і себе та партнера так і ситуацією загалом, як наслідок можливості передбачати результат дій

Ступень стійкості і використання конструктивних технік є критерієм виділення рівнів.

Цікавим є що на думку Д. Фельдштейна, що на сьогодні ще продовжує існувати суб'єктно-об'єктні відносини, в яких об'єктом спостереження, перетворенні і впливу є дитинство, що має відображення у освітніх програмах. Дитинство і сьогодні сприймається як певний “приймач”, що привласнює і засвоює вплив дорослої громади. У більшість програм орієнтуються на загальне, типове, від чого конкретна дитина зникає. В зв'язку з цим порушується взаємодія між дитиною і дорослим, що створює відчуття самотності і створює умови для розвитку негативних явищ, як агресія і неврози. Тому головне завдання дорослого навчити дитину конструктивним, позитивним способам виходу з будь-якої ситуації. Головною умовою перетворення афективних тенденцій на позитивні емоції стає саме дорослий. Дитина входить у світ, долучається до культури відносин завдяки спільній діяльності її з дорослим. Але ця діяльність не має бути формальною, а має бути жива участь дорослого у дитячому житті.

Як відзначають А. Д. Тюріков, В. Ф. Бак, ми, дорослі, сприймаємо, що дитина слабка істота і зовсім не має життєвого досвіду, та сучасні діти проявляють значну наполегливість у пізнанні життя і хочуть, щоб життя було збудовано за законами Гармонії та Краси.

Г К Кавиліна виділяє такі чинники, що можуть спричинити конфлікт у навчанні у школі:

- неможливість учителя завбачувати поведінку дітей у класі, нетолерантність до несподіваних дій, що змінюють загальний план уроку. Це проявляється у роздратуванні, що в свою чергу змінює тон спілкування і впливає на вибір кращої стратегії;
- вчитель завжди намагається вберегти свій соціальний стан, за будь яку ціну;

- оцінювання не дій дитини, а його особистості, що в подальшому може призводити до зміни ставлення інших вчителів і інших учнів класу. Найвідчутніше це в молодшій школі;
- суб'єктивне оцінювання дитини без врахування рис характеру, сімейної ситуації, мотивів дій тощо;
- неспроможність учителя розбирати ситуацію та своє прагнення покарати учня, що завинив;
- нетерпимість до певної поведінки учня, або ж його рис та якостей характеру;
- риси характеру вчителя (грубість, самовдоволення, дратівливість, мстивість та інші)
- брак професійного хисту в учителя та інтересу до педагогічної діяльності;
- проблеми в педагогічному колективі, такі як організація роботи та психологічний клімат.

При цьому виділяють такі особливості конфліктів у системі учень-вчитель:

1. розуміння конфліктної ситуації та її причин будуть різними для вчителя (може не розуміти глибини почуттів дитини) і учнем (контролювати свої емоції);
2. будь яка конфліктна ситуація має тенденцію до перетворення на акт просвіти, особливо за умов наявності інших дітей;
3. помилки вчителя у вирішенні конфліктної ситуації створюють нові конфлікти до яких підключаються і інші діти;
4. у навчальному процесі конфлікт легше попередити, ніж вирішити успішно.

Зокрема конфлікт між вчителем і учнем у школі виникає в результаті їх тісної і постійної взаємодії і одним із чинників виступає вік вчителя, оскільки він старший і має більший життєвий досвід. Також сприяє загостренню конфліктів і суб'єктивна думка педагога, про його педагогічні компетентності, про свою абсолютну правоту через це. В той же час дитина намагається

проявляє реакцію емансипації, тобто порушує порядок і правила, шукає себе в групі однолітків, і в такому випадку конфлікт з учителем, може сприяти прийняттям до групи. Ускладнюються такі конфлікти, через те що педагог обирає зазвичай тільки досягнення одного результату - вибачення, розкаяння учня. Поступитися дорослому в такому випадку заважає авторитет, оскільки вчитель має певний рівень впливу і контролю над дитиною. Але оскільки психіка в дитячому віці ще в процесі розвитку, то навіть незначні утиски, в подальшому можуть дати вагомі наслідки в житті людини. В результаті цього подібні конфлікти мають роз'язуватися в найкоротші терміни. І одним з успішних варіантів може бути поступка вчителя, але для цього педагогу треба зрозуміти, що конструктивні поступки будуть гарно впливати на його імідж.

Висновки.

Конфлікт є багатостороннім і багатогранним явищем, що включає себе не тільки реальні події, але й судження, сприйняття, емоції і почуття учасників конфліктів, Конфлікт виникає, як невідповідність між цілями, мотивами, цінностями, діями учасників конфлікту, і аналізується в першочергово через потреби учасників. Він може мати як позитивні розвичаючі наслідки, так і негативні, руйнівні, як для індивіда так і групи в цілому.

Структура конфлікту включає в себе п'ять елементів - це учасники або сторони конфлікту, образ конфліктууючої ситуації або предмет конфлікту, умови протікання, можливі дії учасників та результат конфліктної ситуації.

Конфліктна ситуація, а точніше уявлення про неї учасників, визначає подальші дії учасників, їх стратегії і тактики. Кожна стратегія має свої переваги і недоліки і найкраще використання одразу декількох стратегій для продуктивного виходу з конфлікту.

В педагогічній діяльності вибір стратегій є дуже важливим, адже педагог може бути "еталоним" дорослим і прикладом наслідування для вихованців.

Також неправильний вибір стратегій вирішення конфліктів з дітьми можуть призводити до негативних наслідків як для дитини так і для педагога.

Враховуючи це розвиток конфліктологічна компетентність є дуже важливим в діяльності педагога і забезпечує не тільки ефективне вирішення конфліктних ситуацій, але й саморозвиток емоційного інтелекту і особистості в цілому.

Дитина є повноправним учасником виховного процесу, і саме через конструктивні дії і наміри дорослого, здатна засвоїти їх і вирости в гармонійну особистість.

Розділ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕДУМОВ КОНФЛІКТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНО ВІКУ.

2.1. Особливості психологічного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

В сучасній науці відмічають, що найвідповідальніший період у житті людини – це дитинство. Дійсно, дитинство – є початком людського життя, а саме в дошкільному дитинстві формуються передумови людських здібностей.

Функціонально - це стан процесу дозрівання нового покоління, тобто відтворення суспільства в майбутньому.

Змістовно – це перебіг надбання психічних новоутворень, безперервний процес фізичного нарощування, оволодінням соціального простору, окреслення себе в ньому, самоорганізації, відображення усіх відношень у цьому просторі, що проходять через контакт дитини з дорослими та іншими дітьми, що весь час ускладнюються та розширюються, із суспільством у цілому.

Старший дошкільний вік охоплює дітей 5-6 років, і відноситься до другої стадії періоду дитинства. В цей період активно розвиваються когнітивні навички (опанування мовленням, основним навичками аналізу і узагальнення, розвиток уваги дозволяє відрізнити фантастичне від реального, розвиток уваги дає змогу зосереджуватися на важливих (цікавих) для них діях). В мотиваційній сфері зміни дають можливість старшому дошкільнику судити не тільки про результати вчинків, але й їх мотиви, мотив спілкування може передбачати вже отримання певного результату, зберігається завищена самооцінка, формується поняття “погано”, “добре”, сильними стимулами є успіх і оцінка дорослого, формується емоційне передбачення.

Для дитини цього віку значими стають соціальні взаємини з людьми, їхні функції в суспільстві. Оскільки дитина не може наслідувати дорослого реально, виникає сюжетно рольова гра, що і є провідною діяльністю в цьому віці, де головним сюжетом є програвання взаємовідносин дорослих. Також у бажанні

наслідувати дорослого до гри долучаються такі види діяльності як трудова, образотворча, продуктивна. В цих видах діяльності як і в грі дитина намагається відтворити дійсність в її взаємозв'язках і цілісності за рахунок достатнього інтелектуального розвитку. При цьому діяльність дитини дошкільного віку є знаково-символічною, тобто малюнок зберігає схожість і є ніби знаком зображувальної ситуації чи об'єкту.

Окремі аспекти стосунків дошкільнят вивчали зарубіжні і вітчизняні вчені (Л. Виготський, В. Іванова, А. Белкіна, С. Якобсон, А. Залужний), взаємостосунки дітей з ровесниками (А. Маслоу, І. Томпсона, Л. Харвей, Л. Дуб), психологічний конфлікт та його симптоматику у дошкільників (А. Рояк), необхідність вивчення дитини з ровесниками ((М. Лисина).

В дошкільному віці міжособистісні конфлікти є не тільки негативним явищем, але й важливими ситуаціями, що на відповідному етапі формування особистості виконують функцію соціалізації.

У дітей дошкільного віку конфлікти найчастіше виникають під час гри, оскільки саме вона є провідною діяльністю в цьому віці.

Спостерігаючи за іграми дітей можна виділити самотню “закриту” дитину, що проводить час на самоті, або ж наприклад агресивну “бурхливу” дитину, що порушує гру створюючи конфлікти. Це призводить до порушення до труднощів у спілкуванні і підвищує вірогідність конфліктів. Та труднощі у спілкуванні можуть виникати і у членів стабільних ігрових груп. Дані ускладненні пов'язують з діями операціональної та мотиваційної сфер психіки дошкільника, зокрема в розходженні рівня ігрових навичок дитини і групи, або ж у розходженні ключових потреб дитини і групи. Цікавим є те, що дошкільнята будуть краще контактувати з дітьми з якими цікаво гратися, навіть якщо з ними складно спілкуватися. Тому у випадках, коли об'єктивні можливості дошкільника виявляються нижчими ніж групи, це призводить до невдач у ігровій діяльності, що в свою чергу створює неприємне емоційне положення дитини у колективі, що зазвичай супроводжується неприємними переживаннями, які проявляються у вигляді плачу, скаргами до дорослих. З

плином часу це може трансформуватися у недисциплінованість, яка буде проявлятися у проявах перешкоджати грі інших, а також в упертості, не довірливості, агресивності і образливості. Все це спричиняє конфліктні ситуації.

Підстави операційної неготовності взаємодіїв процесі гри найчастіше виходять в сім'ї, тобто до освітнього закладу дитина приходить вже з певним потенціалом, що завадить або навпаки допоможуть у взаємодії. Від взаємостосунків з батьками і вихователями залежить створення потреби у грі і стосунках. Для старших дошкільників характерна задоволення цієї потреби не тільки через спілкування з будь яким ровесником, а з певним “значущими” дітьми, що в свою чергу створює додаткові конфліктні ситуації.

Також варто зазначити, що у деяких дітей захисна реакція на дискомфорт проявляється у вигляді агресивної поведінки. Вона може просто вступити у конфлікт, або ж навіть вдарити, вкусити чи ущипнути того хто знаходиться поряд. Ця ж поведінка може проявлятися і у мовленні у вигляді викрикувань на заняттях, дражнінні інших, сварках, або ж набувати руйнівного відношення до речей - кидання іграшок, рвання книг, жбурляння у інших дітей і дорослих. Всі вище перераховані прояви призводять до збільшення конфліктних ситуацій а інколи навіть до “драм”.

Діти 6-го року життя проходять активний соціальний розвиток , бо відбувається формування її як активного суб'єкта спілкування, діяльності і пізнання. В цьому періоді для дитини дуже важлива повага у спілкуванні з дорослими. Діти цього періоду дуже образливі, особливо, якщо їх не чують. Потреба спілкування підвищується намаганнями до взаєморозуміння і співпереживання. Поведінково це проявляється великою кількістю скарг, але це не вимога покарання. а очікування оцінки дорослого, для підтвердження правила і його існування.

Через дорослих відбувається залучення дошкільника всіх важливих сфер суспільства через надання їй елементарних понять, формування умінь і навичок рольової поведінки, що відтворює відносини у суспільстві, зокрема відтворення

моделі взаємодії з суспільством де дитина може проявити свою соціальну активність. Достатньо ефективно проблему соціалізації вирішується в дошкільних навчальних закладах, адже саме там дитині надається безліч можливостей для соціальної взаємодії, процес є системним, і тому поряд з сім'єю створює гарні умови для розвитку вагомих індивідуальних та соціальних рис особистості дитини і подальше успішне їх застосування у власному житті.

2.2 Особливості конфліктної поведінки дітей .

Дитина старшого дошкільного віку дуже емоційний, і одним з її показників у нормі є розвиток емоційної сфери. Відповідно незадоволеність потреб у важливих сферах або конфлікт між ними спричиняють агресивні реакції.

Конфліктність - у широкому розумінні є частотою виявлення конфліктів у групі чи людині.

Вивчення і дослідження причин агресивної і конфліктної поведінки досліджуються проводилися не тільки в психології (М.Пірен, Н.Грішина, Л.Берковіц, Л.Петровська, А.Бандура), а й в педагогіці (В.Сухомлинський, О.Белкін, А.Макаренко) та конфліктології (І.Ващенко, А.Анцупов), і їх висновки, конфлікта, агресивна поведінка освоюється в дитинстві, при цьому для кожної особистості будуть характерні особисті ознаки і рівень агресивності.

Згідно експериментальних досліджень у віці 5-6 років фундаментуються початки сприйняття світу і людей навколо, тобто створюється особистість і самосвідомість дитини.

Конфліктна поведінка передбачає бажання мати перевагу і контролювати ситуацію конфлікту, та дії по захвату і втримання конфліктного об'єкту, а також в ній дії учасників мають протилежну дію. Взаємні реакції чергуються і направленні на досягнення власних інтересів і лімітування інтересів іншого і є дійсністю конфлікту.

Німецький психотерапевт і психолог Риман мислив, що страх і почуття невдоволеності викликають агресію. За теорією соціального навчання особистість оволодіває агресивною поведінкою, слідкуючи за іншими людьми. Згідно теорії А.Бандури, американського психолога, більшість властивостей поведінки розвивається через наслідування інших людей. Тобто, якщо люди, які виховуючи дитину, проявляють агресивність, то дитина, стане агресивною, наслідуючи їх. Відповідно агресивність є продуктом звичайного навчання, згідно думку Бандури.

Є.Фромм розуміє під агресією будь-які дії, що заподіюють чи мають намір завдати шкоди іншій особистості

Це властивість особистості, що виражає готовність до агресії і має деструктивні характеристики у відносинах суб'єкт- суб'єкт.

На основі сучасних педагогічних досліджень джерелами конфліктності особистості визначають соціальні фактори їх формування. В них прослідковується зв'язок між конфліктною, агресивною поведінкою і індивідуально психологічною культурою, що виховуються батьками, педагогічними установами та інше. Дитина опиняючись в конфлікті між своїм інтересом і "не можна" батьків мимовільно відчуває депривацію. Через низьку конфліктну досвідченість це не дає дитині розв'язати конфлікт і викликає у дитини злість, розпач, агресивні дії.

Дитяча агресія є поширеною формою поведінки у дітей, оскільки віддзеркалює складнощі переходу до соціальних типів існування дитини, присвоєнням норм і відповідність вимогам соціального середовища для утворення більш адаптивних форм поведінки.

Такий стан часто супроводжується обуренням, гнівом і в основі його лежить складнощі з оточенням і дискомфортом переживання дитиною системи відношень або конкретної ситуації

Сприяють закріпленню агресивної поведінки її підкріплення, навчання через спостереження, самопідкріплення. Моделями можуть виступати як реальні люди так і символічні образи мультимедіа.

В загальному вигляді агресивність дошкільника характеризується як своєрідна форма його дій, через яку він виказує переваги у силі або застосовує силу стосовно інших, прагне нанести шкоди. Не кожен прояв агресивної поведінки дитини слід ототожнювати як негативний. З'являючись в критичній ситуації, агресія дає можливість дитині активізуватися для вирішення проблеми, виконуючи в цьому випадку захисну функцію.

З огляду на примхливість і конфліктність діти стараються віднайти своє місце в ситуації, що змінилася, побудувати з оточуючими новий вид комунікації

Активне пізнання соціуму є характерним для дітей старшого дошкільного віку. Вони вчаться будувати відносини з однолітками, поважно ставитись до вихователів, перевіряти оточуючих на "витривалість" З 4-х років починається побудова власних кордонів і агресивне відстоювання їх. З 5 років для дівчаток стає характерним спроби приховати власну конфліктну поведінку. В них спостерігається перехід до мовленнєвої агресії від фізичної. Тобто вони відмовляються дружити з певними дітьми, вигадують прізвиська, налаштовують всіх проти когось одного.

При аналізі літератури зустрічаємо багато підходів до визначення поняття конфлікту. Доречним здається розглядати його тут як адаптаційну реакцію системи на неспецифічну дію зовнішнього середовища, що проходить завдяки перебудуванню структури системи групи. А отже можна сказати, що конфлікт виникає тоді коли спостерігається розбіжності між можливостями суб'єкта і певними умовами в яких він діє.

Найчастішими причинами виникнення конфлікту в системі дитина-вихователь є прояв агресії дитини, негативні емоції, або "погана" поведінка, зі сторони педагога відсутність або недостатній рівень розвитку навичок управління в конфліктній ситуації, неправильні стратегії подолання конфлікту, конфліктогенні фактори.

Висновки.

Старший дошкільний вік характеризується Дитинство є важливим етапом розвитку людини. Старший дошкільний вік зокрема характеризується розвитком когнітивних навичок, зміною мотиваційної сфери, тобто з'являється розуміння мотивів, подальшим розвитком емоційної сфери. Процеси і дії дошкільника стають більш усвідомленим. Провідною діяльністю є сюжетно-рольова гра, яка дозволяє засвоювати ролі і моделі поведінки дорослого суспільства.. Вік 5-6 років також характеризується підготовкою дитини до школи, дозріванням вольової сфери і підготовкою до нового етапу розвитку.

Особливе місце починають займати соціальні взаємини з людьми і суспільством загалом.

Міжособистісні конфлікти в цьому віці є не тільки негативним явищем, але й мають позитивний вплив. За умови успішного завершення, в них реалізується соціалізуюча функція, оскільки дозволяє дитині вибудовувати кордони у спілкуванні і взаємодії з іншими.

Більшість дослідників вважають агресивну поведінку “навченою”, тобто засвоєну через наслідування і підкріплення з боку дорослого. Агресивні дії можуть реакцією на дискомфорт дитини, і цим самим спричинювати конфліктну ситуацію. А можуть бути наслідком внутрішнього конфлікту дитини.

Та в будь якому випадку більш агресивних дітей дорослі сприймають як і більш конфліктних, оскільки вони створюють певні “неприємні” а часом і “небезпечні” з погляду дорослого дії і ситуації, і є “незручними” у виховному процесі.

Розділ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТУ ДОРΟΣЛИЙ-ДИТИНА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.

2.1 Методики та процедури дослідження

Оскільки метою даної метою дослідження є вивчити особливості сприйняття проявів поведінки дітей дошкільного віку педагогами з різними рівнями конфліктності, при виборі методів було проаналізовано різну психологічну літературу, і вибір здійснений окремих методики як для дітей так і для педагогів.

Завдання дослідження:

- - підібрати відповідні методи і критерії спостереження;
- - провести спостереження і опитування;
- - проаналізувати отримані емпіричні дані;
- - зробити узагальнення й висновки.

Методи дослідження: Для одержання повноцінних і достовірних результатів використалися методи: аналіз літератури, спостереження, анкетування, тестування, проєктивний метод, метод кейсів, кількісний й якісний аналіз отриманих даних.

Етапи дослідження: Процедура емпіричного дослідження проходила в три етапи.

1. Підготовчий етап. На ньому було визначена вибірка дітей старшого дошкільного віку та педагогів, що взаємодіють з ними. Обрані та визначені методики та методи дослідження

2. Діагностичний етап. Метою цього етапу є проведення діагностичних методик, та обробка якісних і кількісних показників.

3. Використання методу кейсів для аналізу отриманих результатів і формування висновків.

Зокрема на підготовчому етапі для дітей було обрано

- 1) проєктивну методик “Вулкан”, метою якої визначення рівня злості (гніву) у дитини і характер його вираження.

Проєктивні методики є наразі широко використовуваним методом в психологічній діагностиці.ю що здійснюється на основі інтерпретації продуктів діяльності людини, що досліджується за допомогою слабо стимульного матеріалу, який особистість доповнює проєктуючи таким чином себе. Широкий спектр відповідей дозволяє приховати мету дослідження і відповідно не активізувати захисні механізми психіки, і відповідно отримати більший спектр інформації про досліджуваного.

- 2) анкета визначення рівня агресивності у дошкільника (Лаврентьєва Г.П., Титаренко Т.М.), для визначення суб’єктивної думки педагогів про агресивність, і можливу конфліктність дітей у вибірці. Анкетування є письмовим варіантом методу опитування, і дає змогу швидко зібрати потрібну інформацію

Для педагогів було обрано методики

- 1) “Оцінка рівня конфліктності особистості Г. В. Ложкін, Н. І. Пов’якель,
- 2) "Оцінка рівня компетентності у вирішенні конфліктів" (П. П. Хеппнер, І. Х. Петерсен),
- 3) “Діагностика схильності до конфліктної поведінки” (методика К. Томаса, адаптація Н. В. Гришиної).

Оскільки педагоги є одними з “моделями” поведінки для дитини, важливо було розуміти, які власне стратегії використовують педагоги. Уміння застосовувати стратегії і тактики у вирішенні конфліктів, залежить від уміння педагога помічати і аналізувати ознаки конфлікту, що тільки починається, або ж уже відбувається. Відповідно наскільки власне вихователь компетентний у сфері конфлікту, тобто який рівень конфліктної компетенції він має.

Метод кейсів, застосовується для поєднання результатів. Слово кейс, від латинського *casus* - незвичний, заплутаний випадко і одночасно від англійського *case* - валіза, портфель, тобто сама назва говорить про суть методу: пропонується пакет документів, опис життєвої ситуації за допомогою

яких використовуючи власні теоретичні знання у практичній діяльності проводиться аналіз, цих документів і ситуацій визначається проблема і можливі шляхи шляхи вирішення з найменшими втратами. Це техніка, що використовує опис реальній ситуацій для узагальнення і практичного застосування знань.

Розуміючи під кейсом певну частину реальної практики, що має проблему, але не має однозначно правильного варіанту вирішення. За Плотніковим М. “тіло” кейса містить чотири складові: проблему, ситуацію, контекст і рішення

Базою для проведення практичної частини став Приватний дитячий центр. В дослідженні приймає участь старша група у кількості 12 дітей і 10 педагогів

Старша група представлена дітьми 5-6 років з них 5 дівчаток і 6 хлопчиків. З них 11 дітей відвідують садочок 2 і більше роки, 1 дитина долучилася в цьому році. Діти перебувають цілий день, мають двох основних педагогів і 2-допоміжних. Стаж педагогів в даному навчальному закладі 3 педагоги більше 5 років, 4 педагоги стаж більше 3 років, 3 педагоги доєдналися до колективу в цьому році .

3.2 Опрацювання результатів

Оцінюючи методика Вулкан було виділено 3 дітей з високий рівень агресії і її емоційний проявом в поведінці (великі вулкани, заповненні червоним з вільним виверженням). У 2 дітей діагностується високий рівень агресії, але з накопичувальним ефектом виверження, тобто агресивні дії будуть проявлятися за певних умов.

Анкетування заповнювало 8 педагогів, 4 з них найбільше найбільше часу проводять з даною групою дітей, 1 працював на цій групі в минулому році, ще троє дотичні до групи, але гірше знають дітей. Два педагоги, що не заповнювали анкету, працюють недовгий час, тому нічого не можуть сказати з приводу емоційних проявів дітей . За результатами цього анкетування було виявлено,що перший педагог з основної четвірки надає більш високий бал оцінки агресивності групи загалом (середній бал по групі 7 балів) , надає двом

дітям статус високого рівня агресивності (16 балів) і трьом дітям рівень середньої агресивності (7, 7, 9 балів), іншим низький . Ще два педагоги дають схожі середні бали по групі (4.1 і 3.7 відповідно) при цьому педагог з нижчим середнім балом оцінює трьох дітей як середньо агресивних(11, 11, 7 балів відповідно) для інших дітей надаючи низький рівень рівень оцінюючи їх в 1-2 бали, виключення є 1 хлопчик якого педагог оцінила в 6 балів, що граничною для низького рівня агресії. Третій педагог оцінює п'ятьох дітей як середньо агресивних (7-9 балів), інших як низько агресивних (2-3 бали). Четвертий педагог дає найнижчий середній бал по групі (2,9 бали), але при цьому надає 2 дітям середній рівень агресії оцінюючи їх в 11 і 7 балів відповідно.

Середня оцінка педагога, що працював минулого року є найбільшою і складає 7.6 бали, з найбільшим балом по групі - 18 балів. Ще один педагог, що знайомий з групою з минулого року, теж ставить більш високу оцінку оцінку групі 7. 3 бали з найвищим балом 16. Два інші педагоги, що знайомі з групою тільки в цьому році дають відповідно середні оцінки 4.3. і 3.6 балів з найвищими балами по групі 12 і 11 відповідно, виділяючи при цьому бально 1-2 дитини.

Середній бал по групі по оцінці всіх педагогів складає 4.4 бали. порівнявши з середнім значенням оцінок по кожній дитині отримуємо 4 дітей, які мають вищі бали ніж середній (11.3, 9.25, 6.75, 4.5 бали відповідно). За методикою Вулкан трое дітей з більшими балами мають високий рівень агресії з вільним вивільненням, остання дитини теж має високий рівень агресії, але з накопичувальним ефектом.

При опрацюванні методики “Діагностика схильності до конфліктної поведінки”(методика К. Томаса, адаптація Н. В. Гришиної) було визначено, що для більшості педагогів характерними є стратегії компромісу і уникнення, зокрема їх визначають як провідні 8 учасників з 10 і вона складає 27,33% і 28,00% відповідно (таб.1). Для всієї вибірки низький рівень стратегії конкуренції (4,33%) , а ось стратегія співпраці характерна для всіх педагогів і складає 21.67 %, але провідною її можна вважати тільки для двох педагогів.

Таблиця 1

Результати методик “Діагностика схильності до конфліктної поведінки”
(методика К. Томаса, адаптація Н. В. Гришиної)

Стратегії					
Педагоги	Суперництво	Співпраця	Компроміс	Уникнення	Пристосування
1	3	5	7	7	8
2	3	4	8	8	7
3	1	7	11	8	3
4	0	5	9	9	7
5	1	6	9	9	5
6	1	4	7	11	8
7	2	6	11	8	3
8	1	4	8	9	8
9	0	10	8	8	4
10	2	10	6	8	4
	4,33%	21,67%	27,33%	28,00%	19,00%

Для чотирьох педагогів, що безпосередньо працюють на групі двоє визначають своїми основними стратегія компроміс і уникнення, третій визначає переважаючим тільки компроміс і четвертий - стратегію пристосування.

Цікавим є те що така стратегія як суперництво, що є намаганням конфліктів" (П. П. Хеппнер, І. Х. Петерсен) (таб. 2). була виведена шкала результатів і середнє значення по вибірці, яке становить 45.8 бали що відповідає середньому рівню компетентності. досягнути власних інтересів шкодячи при цьому інтересам іншого, або взагалі не спостерігається або становить не більше 10% від загальної кількості відповідей. Отож підсумком першого етапу можна припустити, що педагоги намагаються вирішити конфлікти через стратегії які не шкодять другому опоненту (в нашому випадку дитині), але не завжди є конструктивними з огляду на тенденції сучасного світу.

При опрацюванні методики "Оцінка рівня компетентності у вирішенні конфліктів" (П. П. Хеппнер, І. Х. Петерсен). була виведена шкала результатів і середнє значення по вибірці, яке становить 46.7 бали що відповідає середньому рівню компетентності.

Таблиця 2

Методики "Оцінка рівня компетентності у вирішенні конфліктів" (П. П. Хеппнер, І. Х. Петерсен) і "Оцінка рівня конфліктності особистості Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель

	Рівень компетентності	Рівень конфліктності особистості
Педагоги		
1	49	26
2	46	30
3	50	27
4	43	24
5	49	31
6	38	26

7	52	28
8	51	29
9	39	28
10	50	29
Середнє значення	46.7	27,8

Як видно з таблиці 2, 50% відсотків педагогів оцінюють себе за даними методики з низьким рівнем компетентності і інші 50% - з середнім.

Якщо ми порівнюємо з середнім по групі, тоді тільки 30% педагогів мають нижчий рівень компетентності.

Порівнюючи ключових педагогів можна зазначити, що особисті результати цих трьох мають вищі за середнє значення по групі відповідно 50, 49, 46 балів і один менший за середнє значення групи - 43 бали. Педагоги, з іншої четвірки, двоє, що мають довший досвід, мають більші показники компетентності ніж середній по групі, Якщо ж їх результати порівнювати з наданими в методиці, то ми бачимо, що двоє мають низький рівень компетентності (43 і 46 б.) і двоє середній (49 і 50 балів). З педагогів наступної четвірки 3-е мають середній рівень компетентності, як по групі так і по даним методи (49, 51 і 52 відповідно) і один педагог низький - 38 балів.

Так само було оброблена методика Оцінка рівня конфліктності особистості (Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель) і в ній отримано середнє значення 27.9 Порівнюючи його з наданим в методиці ми отримуємо середній рівень конфліктності. Середній рівень конфліктності характеризує людину як конфліктну, але яка потрапляє в конфлікт за умови, що всі інші засоби вичерпані. Такі люди важко змінюють свою думку про інших але достатньо гнучкі у відносинах з іншими. Готові до компромісі. довго вивчаєте людину перед тим, як зав'язати дружні стосунки, і мають схильність міняти думку про людей у гарну, аніж погану, сторони. Готові відстоювати власну думку, навіть

попри можливі проблеми в професійному чи особистісному плані, але при цьому зберігати коректність у взаємодії. Це в свою чергу викликає повагу оточення, і тому можна вважати, що конфлікт для таких людей конфлікт є тактикою для досягнення цілей та інтересів.

Для чотирьох педагогів ми отримуємо показники для одного більше за середнє значення рівня конфліктності і для 3 х нижче за середнє значення по групі. Тоді як порівнюючи особисті результати з результатами методики ми отримує 1 одного педагога з рівнем конфліктності вище середнього, 1 -го нижче середнього і 2-х з середнім рівнем конфліктності.

Отож у підсумку можна зазначити визначення особливостей поведження в конфліктній ситуації ключових педагогів для групи і також інших які заповнили анкету

Таблиця 3

Зведенні дані по дослідженню педагогів.

педагог	стратегія	рівень компетентності	рівень конфліктності	оцінка агресивності
1	приспосування	49 вищий за середній в групі., середній за даними методики	26 нижчий за середній в групі, середній за даними методики	середній 7,0 найвищий 16
2	компроміс , уникнення	46 вищий за середній в групі., низький за даними методики	30 вищий за середній в групі, вище середнього за даними методики	середній 7,0 найвищий 16
3	компроміс ,	50 вищий за середній в групі, середній за даними методики	27 нижчий за середній в групі, середній за даними	середній 4,1 найвищий 9

			методики	
4	компроміс, уникнення	43 нижчий за середній в групі., низький за даними методики	24 нижчий за середній в групі, нижчий за середній за даними методики	середній 2,9 найвищий 11
5	компроміс, уникнення	49 вищий за середній в групі, середній за даними методики	31 вищий за середній в групі, вищий за середній за даними методики	середній 7,6 найвищий 18
6	компроміс, уникнення	51 вищий за середній в групі., середній за даними методики	29 вищий за середній в групі, середній за даними методики	середній 7,3 найвищий 14
7	компроміс	39 нижчий за середній в групі, низький за даними методики	28 нижчий за середній в групі, нижчий за середній за даними методики	середній 4,3 найвищий 12
8	співпраця	50 вищий за середній в групі, середній за даними методики	29 нижчий за середній в групі, середній за даними методики	середній 3,6 найвищий 12

Педагоги з вищим рівнем компетентності схильні оцінювати дітей як більш агресивними і надавати їм більш високі бали, виділяючи при цьому декількох дітей з різними рівнями, не концентруючись на комусь одному. Також педагог з провідною стратегією компроміс надає менший як найвищий так і середній бал по групі в порівнянні з педагогом який основною зазначив стратегію пристосування. Це може бути пояснено, що для першого з зазначених педагогів компроміс є переважаючою з сильним відривом стратегією, а отже більшість конфліктів він буде вирішувати саме через неї. Тоді як педагог з більш вираженою стратегією пристосування, має невеликий розрив між іншими стратегіями і скоріш за все буде використовувати комплекс їх у своїй взаємодії, а отже помічати більше деталей, що можуть вказувати на конфліктну ситуацію.

Для педагогів з низьким рівнем компетентності характерно низький середній бал по групі, але з високим балом у однієї - 2 дітей. Тобто можна говорити, що низький рівень компетентності не дає помічати ознаки агресивності і відповідно конфліктної поведінки у групі, зосереджуючись на більш агресивних дітях, які мають високий рівень агресії і здатні її активно проявляти.

Також використавши коефіцієнт кореляції Пірсона ми не змогли заперечити нульову теорію відсутності кореляції між різними показником оцінки агресивності і показниками педагогів, що може вказувати на недостатню кількість вибірки і потребу її розширення (таблиця 4).

	стратегія Суперництво	стратегія Співпраця	стратегія Компроміс	стратегія Уникнення	стратегія Пристосування	Оцінка рівня компетен.	Оцінка рівня конфлікт. особис.
Оцінка рівня агресивнос ті	0,16	-0,35	-0,08	0,07	0,36	0,49	,038

Кореляція являє собою статистичну залежність, в якій на кожне значення однієї змінної x присутнє певне прогнозоване значення іншої змінної y . Вперше

цей термін застосував Ж. Кюв'є французький палеонтолог, що вибудував «закон кореляції частин і органів тварин». Ф. Гальтон англійський біолог ввів термін у статистику.

Коефіцієнт кореляції являє собою числову характеристику сили й напрямку можливого зв'язку змінних, що визначається в діапазоні від -1 до +1. Зв'язки відрізняються за силою, формою та напрямком. Силу зв'язку показує абсолютна величина коефіцієнта, і вона вказує на синхронність спільної мінливості даних, що досліджується.

Коефіцієнт має ще і значущістю., тобто сильний зв'язок може бути справою випадку у разі недостатньої вибірки., а ось слабкий може бути навпаки дуже важливим через велику вибірку. Також важливо пам'ятати, що кореляційний зв'язок не можна визначати, як доказ причино-наслідкового зв'язку, тобто якщо змінні взаємопов'язані, це ще не можна вважати доказом взаємовпливу змінних.

Коефіцієнт кореляції гху Пірсона зафіксує лише наявність лінійного зв'язку між змінними і надає значення від -1 до +1. Знак тут вказує на напрямок, а абсолютне значення – на силу зв'язку. Є математичним методом у психології.

Цікавим є те, що показник кореляції має найбільше більше число в порівнянні оцінки агресивності педагогів з їх рівнем компетентності 0,49.

При порівнянні оцінки агресивності дітей і стратегії які застосовують педагоги найбільший коефіцієнт має порівняння зі стратегіями пристосування і співпраці (0,36 і -0,35 відповідно). При стратегії пристосування ця залежність є прямою, і можна припустити, що при збільшенні вибірки, зросте і рівень кореляції, адже педагог в даній стратегії знижує рівень своїх домагань заради дитини. що в свою чергу при постійному застосуванню може нести негативні наслідки для емоційного ставлення і зацікавленості педагога. а отже сприймати дітей гіршими ніж вони є насправді.

При порівнянні стратегії співпраці ми бачимо зворотну залежність. Можна припустити, що при збільшеній вибірці, ця кореляція буде підтверджена, але зі збільшенням використання стратегії співпраці, оцінка дітей як агресивними буде

знижуватися. Це можливо, оскільки в данній стратегії враховується досягнення взаємних інтересів обох сторін і конструктивного вирішення конфліктної ситуації, а отже і збереження теплих, або ж нейтральних стосунків. Виходячи з цього для підтвердження можливості даних кореляцій, є доречним використання більшої вибірки, в подальших дослідженнях

Схожі результати були отримані Панасенко Н.М.і Войтович М.В. з у своєму дослідженні вчителів середньої школи. В їх роботі на першому місці була стратегія пристосування, уникнення і рідше співробітництва. Більшість педагогів оцінювали себе , як середнього готовими до розв'язання конфліктів. Автори зазначають, що подібні результати говорять про намагання педагогів створити взаємопозитивні стосунки в групі. Але в той же час порівняння стратегій і показника обізнаності чи готовності до вирішення конфлікту, говорить, що педагоги не завжди можуть обирати конструктивні стратегії для подолання конфліктної ситуації.

Також є доречним зауваження. що як і в моїй роботі так і в роботі Панасенко Н.М.і Войтович М.В, йде опрацювання суб'єктивної оцінки педагогів, їх умінь, навичок і тому може не завжди відповідати реальним показникам, і відрізнятися від експертної оцінки, або інших методики, що не були використані в роботі.

Цікавим також, щодо стратегій є дослідження Торба Н. Г. але вже стратегій поведінки для професійних навчальних закладів, де вчаться діти підліткового віку. В своїй роботі автор визначив три групи: педагоги, учні і контрольна група учнів. Цікавим, що для педагогів найбільший показник зайняла стратегія суперництва, тоді як співпраця була на останньому місці. Тобто автор виявив, що за методикою К Томаса, у викладачів ЗПО характерно авторитарність і все більше прагнення до неї, та намагання домінувати у конфліктній ситуації. Схожі показники з домінуванням стратегії суперництва автор отримав і в групах учні, але для них ще було друга стратегія компромісу. Але автор зазначає, що навіть, коли учасники конфлікту, досягають згоди у компромісі, адже в цій стратегії, важливе не розв'язання конфлікту повністю, а досягнення згоди, що зупиняє

конфлікт і несе відмову від частини своїх домагань, зовнішньо конфлікт припиняється, але внутрішній стан залишається пригніченим. Вибір цієї стратегії автор пов'язує з жорсткими нормами, які встановлюються для контролю життя підлітка.

Відслідковуючи особливості в процесі діяльності педагогів і дітей приватному дитячому центрі можна вказати, що педагог 1 намагається бути в діалозі з дитиною для вирішення проблеми, роз'яснює наслідки і причини. Достатньо спокійно реагує на конфлікт, намагається розібратися в ситуації. Намагається аналізувати дії дітей, і виявити конфлікт до його початку. Розуміє, що конфлікти невід'ємна частина розвитку і можуть мати і позитивні наслідки.

Педагог 2 характеризується емоційною реакцією на виникнення конфліктної ситуації як між ним і дитиною так і між дітьми, при цьому у більшості конфліктних ситуаціях, особливо коли вони відбуваються між дітьми, вживає: “нічого страшного”, “самі розберуться”. Не може поступитись власною думкою, тому в більшості конфліктних ситуацій вважає, що вона права. Це в свою чергу викликає негативну емоційну реакцію, але рівень рефлексії, ще не достатньо розвинений. Також у педагога спостерігається зосередження на певних 3 дітях, які бурхливо і емоційно проявляють агресивність як фізично так і вербально і легко вступають у конфлікт і створюють його. Вважає конфлікт негативним явищем, і сприймає його як власну помилку.

Педагог 3 в намагається аналізувати і попереджувати ситуації. Реагує емоційно достатньо спокійно. Виключення становить коли, вона не в ресурсному стані, тоді її тактики змінюються і стають більш авторитарні і емоційно забарвленими. Педагог аналізує всіх дітей, їй важче працювати з образливи. закрити дітьми. Розуміє, що конфлікт може бути як позитивним. так і негативним. і що він неминучим, але бажає в нього не вступати.

Педагог 4. Погано фіксує передумови початку конфлікту і зазвичай включається вже безпосередньо у конфліктну ситуацію, зовнішня реакція спокійна. Педагог через похвалу і пестливі звертання до дітей, намагається пом'якшити конфлікт, а не роз'язати його. При достатньо спокійній зовнішній

реакції, спостерігається негативна внутрішня реакція. Розглядає конфлікт як негативне явище.

Діти які за двома методика були визначені як більш агресивні, дійсно частіше отримують зауваження, через їх постійне намагання порушувати правил, і потрапляння їх у конфліктні ситуації

Педагог 5 вміє вирішувати конфлікти, але часом сам буває “провокучим” елементом, через часті вимоги і підвищення сили голосу. Сильно дратується якщо дитина говорить “погані” слова, але намагається вести конструктивний діалог з дитиною, яка порушує правила, чи йде в істерику.

Педагог 6 емоційний, запальний, але намагається тримати свої емоції. Намагається тримати дисципліну, може бути різкою, але при цьому може шуткувати і говорити про свої емоції та емоції дітей. В більшості випадків веде діалог з дитиною, але може бути дуже “гучним”

Педагог 7 має невеликий стаж роботи. Зазвичай дуже хвилюється за все. З дітьми говорить тихо. Часто використовує наказовий спосіб. мало говорить з дітьми. У конфліктній ситуації намагається залагодити конфлікт, щоб не відчувати негативних емоцій, але не вирішує його.

Педагог 8 теж молодий спеціаліст. Найчастіше намагається вирішити конфлікт у діалозі, але у випадку перевтоми найчастіше зривається на крик, і намагання дуже сильно контролювати дітей. Розуміє, що конфлікт є частиною взаємодії, але не хоче в нього потрапляти .

Висновки.

Узагальнюючи отриманні дані. можна припустити, що особливістю конфлікту дитина - дорослий в дошкільному віці є відсутність стратегії суперництва з боку дорослого, тобто при взаємодії з дитиною дошкільного віку, педагог намагається позитивно впливати на особистість, що формується.

Застосування стратегій, тісно пов'язано з конфліктною компетентністю, адже остання дає змогу помітити ознаки конфлікту до його апогею і внести корективи, по його завершенню чи зменшенню. Але в той же педагогі з вищою компетентністю, загалом оціють дітей і групу як більш агресивно, а тому і більш потенційно конфліктно.

Дослідження статей де проводились подібні дослідження, на рівні шкільного віку, схожі за показниками з проведені, а ось подібні дослідження в ЗПО показують переважання стратегії суперництва. Це може бути пов'язано, що для дошкільної і шкільної ланки, важливим є збереження атмосфери доброзичливості, і дитина, в силу вікових особливостей більш залежна від дорослого. Тоді як підлітковий вік характеризується від'єднанням від думки дорослих, пошук свого "Я", що свою чергу викликає багато негативних реакцій і конфліктних ситуацій. і відповідно до авторитарності з боку дорослого, збереження свого авторитету.

Виходячи з цього. можна говорити про потребу покращення конфліктної компетентності для покращення профілактики і конструктивному завершенню конфліктів. Тобто розвиток рефлексії, розуміння власних стратегій, розвиток уміння поступатися не втрачаючи при цьому авторитету і не жертвуючи власними цінностями. до схожого висновку прийшли і автори досліджень, що наводилися раніше.

ВИСНОВКИ

Конфлікт є важливою і неминучою частиною життя суспільства і спостерігається на всіх рівнях відносин і взаємодії між людьми. Він проявляється як в негативних наслідках для особисті (погіршення емоційного стану і комунікації, стереопізація) так і в позитивних (формування і відстоювання кордонів, пошук нових шляхів вирішення)

В виникненні будь якого конфлікту є розбіжності в потребах, мотивах, цілях, цінностях і інтересах учасників.

Важливим є адекватне сприйняття образу конфліктної ситуації, оскільки саме вона визначає дії учасників, тобто стратегії і тактики для досягнення цілей. Також важливість “правильного “ розуміння ситуації пов’язано з тим, чиє певний конфлікт справжнім чи штучним (удаваним), коли конфліктної ситуації не існує але вона сприймається як конфліктна. Але навіть при реально існуючій ситуації. вона все одно може підпадати під викривлення, через стрес, рівень інформованості, стереотипи, тривожність, підвищена значущість, агресивність.

В педагогічній сфері особливості конфліктів, пов'язані з постійним і доволі тісним контактом у взаємодії, і намаганнями дитини відділитися від дорослого, а отже від його правил, при цьому наслідуючи його поведінку .

Саме тому для педагога дуже важливо мати високий рівень конфліктної компетентності, оскільки вона обумовлена розумінням власного емоційного стану, гнучкістю у використанні стратегій і тактик, що в свою чергу буде забезпечувати простір для гармонійного розвитку дитини і засвоєння нею конструктивних моделей поведінки. Це важливо оскільки відбувається розвиток нових поколінь.

Діти 6-го року життя характеризується активним розвитком когнітивної та мотиваційної сфери.

Для старших дошкільників дуже важлива є соціальна комунікація з дорослим в процесі якої дитина через сюжетно- рольову гру засвоює зразки поведінки і реагування в різних ситуації в тому числі і конфліктних.

Зокрема багато дослідників вважають агресивність “соціально” навченою, тобто перейнятою дитиною від дорослого. Агресивна поведінка є і причиною (відчуття дискомфорту) і наслідком (внутрішній конфлікт) конфліктної ситуації.

У дорослих агресивна поведінка асоціюється з конфліктною, адже приносить дискомфорт іншими і дитина “незручна” у вихованні. В свою чергу конфліктна поведінка характеризується бажанням мати перевагу і силу над суперником, що легко реалізується через агресивну поведінку.

В проведеному дослідженні педагоги відмічають складнощі з агресивними дітьми, особливо з тими хто вільно виражає свою агресію. Суб’єктивно педагоги визначають себе, як середньо-конфліктні. з середнім і низьким рівнем конфліктогенної компетентності з переважанням стратегій компромісу і уникнення.

Це може вказувати на бажання педагогів зберегти доброзичливу атмосферу у взаємодії з дітьми, але з огляду на стратегії, не завжди дає можливість надання конструктивних моделей виходу і завершення конфлікту.

Схожі дослідження, також вказують на подібні висновки, і як наслідок визначають потребу у підвищенні конфліктогенної компетентності і саморозвиток педагогів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А., Варяниця Л., Гавриш Н., Курінна С., Печенко І. Діти і соціум. Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Монографія 2006
2. Боснюк В. Ф. Математичні методи в психології: курс лекцій. Мультимедійне навчальне видання: НУЦЗУ, 2020. 141 с.
3. Волинець Ю. О., Стаднік Н. В. «Особливості проявів конфліктів у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності»
4. «Всеосвіта». Ключ до психологічного тесту за проективною методикою «Вулкан». Інтернет ресурс : <https://vseosvita.ua/library/kluc-do-psihiologicnogo-testu-za-proektivnou-metodikou-vulkan-171624.html>
5. Гиренко С.П. Проблеми формування конфліктності та агресивності дітей дошкільного віку в умовах сімейного виховання. *Наука і освіта*, 2005. №3-4. С. 184-188
6. Голубєва М. О., Жарук І. В., Гірник А. М. Психолого-педагогічний зміст термінів “конфліктна компетентність” та “конфліктологічна компетентність” *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації Хмельницький*. МЦНД. 2022 с 449-454
7. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
8. Дитячий психолог. Методика Вулкан для діагностики та робота з агресією Інтернет ресурс:
<https://dytpsyholog.com/2015/04/08/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D1%83%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D1%82%D0%B0-%D1%80/>

9. Жмай О.В., Конопля О.І. Стратегії поведінки в конфлікті: види, сутність та взаємозв'язок з емоційним інтелектом. *ECONOMICS: time realities*. 2019. №6(46). С. 68-76
10. Журавко Т. Агресивна поведінка дітей старшого дошкільного віку під час війни. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 60, том 2. С. 179-183
11. Журат, Ю. В. Причини виникнення конфліктів дітей дошкільного віку з батьками / Журат Ю. В. // XV Міжнародна науково-практична конференція "Конфліктологічна експертиза : теорія та методика" : програма і матеріали. - 2016. - С. 36-38.
<https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8962>
12. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса. Видавництво ТОВ «Лерадрук». 2021. С. 153.
13. Казанжи І. В. Підготовка майбутніх вихователів до формування гуманної поведінки дітей дошкільного віку. Наукові записки НДУ ім. М. ГОГОЛЯ Психолого-педагогічні науки. – 2015. – № 4 с 197 - 201
14. Казаннікова О. В. Психологічний супровід агресивної дитини / О. В. Казаннікова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. - 2013. - Вип. 39(3). - С. 157-162. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39\(3\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39(3)_27).
15. Кравчук, Н. П. Причини виникнення міжособистісних конфліктів у дітей дошкільного віку в ЗДО. // Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості дитини в умовах закладу дошкільної освіти і сім'ї : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., м. Умань, 25 листоп. 2021 р. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; [голов. ред.: Іщенко Л. В., Карнаух Л. П. ; ред. кол.: Дука Т. М., Мельникова О. М., Підлипняк І. Ю. [та ін.]. – Умань : Візаві, 2021 - С. 83-87
16. Ковбас Б. Пендюк У. Формування міжособистісних відносин у дітей старшого дошкільного віку. *Теоретичні, методичні та практичні*

- проблеми соціальної роботи. Тези доповідей II Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції 6 квітня 2017 року Івано-Франківськ ."НАІР". 2017. С. 201-206*
17. Кононко О. Дитяча агресія: специфіка, причини виникнення, виховання вміння її долати. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 3. С. 80-85.
18. Котлова Л.О. Формування конфліктологічної компетентності майбутніх практичних психологів / Людмила Олександрівна Котлова / *Практична психологія освіти XXI ст.: проблеми та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Умань, 20-21 травня 2014 р.) / МОН України, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, - Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. – С. 180 – 184.*
19. Кошова І. В. *Практична психологія конфлікту: лабораторний практикум - Ніжин: НДУ ім М. Гоголя, 2017 с. 126*
20. Леонтєва І.В. Педагогічний кейс як засіб розвитку критичного мислення майбутніх викладачів. *Збірник наукових праць*. 2019. № 32
21. Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. *Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика. Навчальний посібник. Київ. Професіонал. 2007 С. 416*
22. Марченко Н. В., Ходунова В. Л. Подолання конфліктів у дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності // *ДОШКІЛЬНА ОСВІТА В ЕПОХУ ПОСТМОДЕРНІЗМУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД, ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ: Збірник тез Міжнародного online–марафону вітчизняних і зарубіжних дослідників, науковців, освітян, здобувачів вищої освіти та наукових ступенів, педагогів-практиків (27-29 вересня 2022 року, м. Київ, Україна). Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2022. - С. 35-38*
23. Маршицька В.В., Рагозіна В.В., *Соціалізація старших дошкільників у дошкільному навчальному закладі: узагальнення теоретичних підходів. УДК 273.2 : 316. 614 – 053.4 : 001. 891.3.5*
24. Морєва Є. О. Дитяча агресивність та способи її подолання. *Виховання школярів*. 2008. № 5. С. 31–34.

- 25.Панасенко Н.М.і Войтович М.В. Особливості розвитку мотиваційної та конфліктологічної складових професійної компетентності вчителів. *Актуальні проблеми психології* Том V, Випуск 12. С. 176-184.
- 26.Пісоцький В. П., Горянська А. М. Т11 Теоретичні питання вікової психології : навчальний посібник для закладів вищої освіти; 2-е вид., випр. і доповн. / В. П. Пісоцький, А. М. Горянська. 2023. 232 с.
- 27.Пихтіна Н. П. П36 Психологія дитяча в опорних схемах: навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 45 с
- 28.Самсонова О.О. Професійні вимоги до сучасного вихователя дошкільного навчального закладу//Zbiór raportów naukowych. „Informacja naukowa i techniczna w planowaniu oraz realizacji badań i wdrożeń projektów „, (29.09.2014 - 30.09.2014) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»-2014- С. 29-31
- 29.Самсонова О.О. Актуальні проблеми розвитку професіоналізму педагога дошкільного закладу. //Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах. Вип. 42(95). -2015- С. 276-285
- 30.Торба Н. Г. Дослідження поведінкової детерми конфліктної поведінки учасників освітнього процесу ЗП(ПТ)О за методикою К. ТОМАСА *Психологічні аспекти сучасної освіти* 2018. С. 323-330
- 31.Ярослав Л.О. Конфліктологічна компетентність як предмет психологічного дослідження. Інтернет ресурс https://core.ac.uk/outputs/47230382/?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1
- 32.Яценко Т.В. Діагностика психічного розвитку дітей дошкільного віку. Методичний посібник.ДНЗ №57 м. Кременчук. 2011. 84ст.

ДОДАТКИ

1. Діагностика схильності до конфліктної поведінки (методика К. Томаса, адаптація Н. В. Гришиної)

Мета: визначення переважного способу поведінки людини в конфліктних ситуаціях.

Опис методики

Для опису типів поведінки людей у конфліктних ситуаціях К. Томас запропонував двовимірну модель регулювання конфліктів, основними вимірами в якій є кооперація (пов'язана з увагою людини до інтересів інших людей, залучених до конфлікту) і напористість (для якої характерний акцент на захисті власних інтересів). Відповідно до цих двох вимірів автор виділяє наступні способи регулювання конфліктів:

- 1) змагання (конкуренція) як прагнення досягти своїх інтересів на шкоду іншому;
- 2) пристосування – на противагу суперництву, принесення в жертву власних інтересів заради іншого;
- 3) компроміс - залагодження ситуації через взаємні поступки
- 4) уникнення – відсутність як прагнення до кооперації, так і тенденції до досягнення власних цілей;
- 5) співпраця, коли учасники ситуації приходять до альтернативи, що повністю задовольняє інтереси обох сторін.

К. Томас вважає, що при уникненні конфлікту жодна із сторін не досягає успіху. При таких формах поведінки, як конкуренція, пристосування і компроміс, або один з учасників виявляється у виграші, а інший – програє, або вони обидва програють, оскільки йдуть на компромісні поступки. І тільки в ситуації співпраці обидві сторони виявляються у виграші. У своєму опитувальнику з виявлення типових форм поведінки К. Томас описує кожний з п'яти наведених можливих варіантів 12 судженнями про поведінку індивіда в конфліктній ситуації. Тест можна використати в груповому варіанті як у поєднанні з іншими тестами, так і окремо.

Інструкція. У кожній з поданих пар виберіть те судження, яке є найбільш типовим для вашої поведінки. Відведений час – не більш 15–20 хвилин.

1. А. Іноді я надаю можливість іншим взяти на себе відповідальність за вирішення спірного питання.
Б. Замість того щоб обговорювати те, в чому ми розходимося, я стараюся звернути увагу на те, з чим ми обидва не згодні.
2. А. Я стараюся знайти компромісне рішення.
Б. Я намагаюся залагодити справу з урахуванням інтересів іншого і моїх власних.
3. А. Зазвичай я настійливо прагну домогтися свого.
Б. Я стараюся заспокоїти іншого і, головним чином, зберегти наші відносини.
4. А. Я намагаюся знайти компромісне рішення.
Б. Іноді я жертвую своїми власними інтересами заради інтересів іншої людини.
5. А. Залагоджуючи спірну ситуацію, я весь час намагаюся знайти підтримку в іншого.
Б. Я намагаюся зробити все, щоб уникнути напруженості, від якої немає ніякої користі.
6. А. Я намагаюся уникнути виникнення прикрощів для себе.
Б. Я намагаюся добитися свого.
7. А. Я намагаюся відкласти розв'язання спірного питання з тим, щоб згодом вирішити його остаточно.
Б. Я вважаю за необхідне в чомусь поступитися, щоб домогтися іншого.
8. А. Зазвичай я наполегливо прагну домогтися свого.
Б. Я насамперед намагаюся ясно визначити те, в чому полягають всі порушені інтереси і питання.
9. А. Думаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь розбіжності, що виникають.
Б. Я роблю зусилля, щоб домогтися свого.
10. А. Я твердо прагну досягнути свого.

Б. Я намагаюся знайти компромісне рішення.

11. А. Я насамперед стараюся ясно визначити те, в чому полягають усі порушені інтереси і питання.

Б. Я намагаюся заспокоїти іншого, і головним чином, зберегти наші відносини.

12. А. Часто я намагаюся не займати позицію, яка може викликати суперечки.

Б. Я даю можливість іншому в чомусь залишитися при своїй думці, якщо він також іде мені назустріч.

13. А. Я пропоную середню позицію.

Б. Я наполягаю, щоб було зроблено по-моєму.

14. А. Я повідомляю іншому свою точку зору і питаю про його погляди.

Б. Я намагаюся показати іншому логіку і перевагу моїх поглядів.

15. А. Я намагаюся заспокоїти іншого, і головним чином, зберегти наші відносини.

Б. Я намагаюся зробити все необхідне, щоб уникнути напруженості.

16. А. Я намагаюся не зачепити почуттів іншого.

Б. Я намагаюся переконати іншого в перевагах моєї позиції.

17. А. Зазвичай я наполегливо намагаюся домогтися свого.

Б. Я намагаюся зробити все, щоб уникнути напруженості, від якої немає ніякої користі.

18. А. Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.

Б. Я даю можливість іншому в чомусь залишитися при своїй думці, якщо він також іде мені назустріч.

19. А. Я, насамперед, намагаюся ясно визначити те, в чому полягають всі порушені інтереси і спірні питання.

Б. Я намагаюся відкласти розв'язання спірного питання з тим, щоб

згодом вирішити його остаточно.

20. А. Я намагаюся негайно подолати наші розбіжності.

Б. Я намагаюся знайти найкраще поєднання вигравів і втрат для нас обох.

21. А. Ведучи переговори, я стараюся бути уважним до бажань іншого.

Б. Я завжди схильюся до прямого обговорення проблеми.

22. А. Я намагаюся знайти позицію, яка знаходиться посередині між моєю позицією і точкою зору іншої людини.

Б. Я відстоюю свої бажання.

23. А. Як правило, я заклопотаний тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.

Б. Іноді я надаю можливість іншим взяти на себе відповідальність за розв'язання спірного питання.

24. А. Якщо позиція іншого здається йому дуже важливою, я спробую піти назустріч його бажанням.

Б. Я намагаюся переконати іншого прийти до компромісу.

25. А. Я намагаюся показати іншому логіку і перевагу моїх поглядів.

Б. Ведучи переговори, я намагаюся бути уважним до бажань іншого.

26. А. Я пропоную середню позицію.

Б. Я майже завжди заклопотаний тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.

27. А. Часто уникаю займати позицію, яка може викликати суперечки.

Б. Якщо це зробить іншого щасливим, я дам йому можливість наполягти на своєму.

28. А. Зазвичай я настійливо прагну добитися свого.

Б. Залагоджуючи ситуацію, я зазвичай намагаюся знайти підтримку в іншого.

29. А. Я пропоную середню позицію.

Б. Думаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь розбіж-

ності, що виникають.

30. А. Я намагаюся не зачепити почуттів іншого.

Б. Я завжди займаю таку позицію в спірному питанні, щоб ми спільно з іншою зацікавленою людиною могли домогтися успіху.

Обробка даних

Питання	Суперництво	Співпраця	Компроміс	Уникнення	Пристосування
1				А	Б
2		Б	А		
3	А				Б
4			А		Б
5		А		Б	
6	Б			А	
7			Б	А	
8	А	Б			
9	Б			А	
10	А		Б		
11		А			Б
12			Б	А	
13	Б		А		
14	Б	А			
15				Б	А

16	Б				А
17	А			Б	
18			Б		А
19		А		Б	
20		А	Б		
21		Б			А
22	Б		А		
23		А		Б	
24			Б		А
25	А				Б
26		Б	А		
27				А	Б
28	А	Б			
29			А	Б	
30		Б			А

Методика "Оцінка рівня компетентності у вирішенні конфліктів"

(П. П. Хеппнер, І. Х. Петерсен)

Інструкція. Оцініть, будь ласка, наведені твердження відповідно до запропонованої шкали оцінювання: 4 бали – "цілком правильно", 3 бали – "радіше правильно"; 2 бали – "радіше неправильно"; 1 бал – "неправильно". Зважте на те, що будь-які Ваші відповіді є цінними і не розглядаються як "правильні" чи "неправильні".

Відповіді фіксуйте у бланку для відповідей.

1. Я маю власну методику вирішення конфліктів.
2. Навіть у конфліктній ситуації я добре сприймаю всі деталі того, що відбувається.
3. Мій прогноз про те, як буде відбуватися конфлікт, майже завжди виправдовується.
4. Я вважаю, що можу вирішити більшість проблем.
5. Я довіряю своїм здібностям вирішувати складні ситуації.
6. Я завжди впевнений, що досягну мети й здолаю всі труднощі.
7. Зазвичай, я досить ефективно вирішую конфліктні ситуації.
8. Більшістю рішень, прийнятих в умовах конфліктної ситуації, я залишаюся задоволеним.
9. Більшість проблем настільки складні, що я не в змозі їх вирішити.
10. Більшість проблем я вирішую в стані запалу.
11. Якщо мені вдалося залагодити конфліктну ситуацію, то я завжди намагаюся зрозуміти, внаслідок чого це сталося.
12. Я завжди аналізую реакцію на конфлікт щойно втягнутих у нього людей.
13. На конфлікти я реагую так емоційно, що не можу пригадати про ефективні способи його розв'язання.
14. У конфлікті мені завжди важко координувати свої дії.
15. Обмірковуючи варіанти дій у конфлікті, мені завжди складно

оцінити вірогідність їх успішності.

16. У конфліктній ситуації я часто роблю судження, яке в подальшому не виправдовується.

17. Якщо я помічаю ознаки напруженості, то спочатку все добре обмірковую, перш ніж діяти.

18. Якщо я стикаюся з проблемою, то керуюся рішенням, яке найперше спало на думку.

Обробка та інтерпретація результатів

Підрахуйте загальну кількість балів.

Якщо загальна кількість набраних Вами балів складає:

від 18 до 48 балів – низький рівень;

від 49 до 60 балів – середній рівень;

від 61 до 72 балів – високий рівень.

Порівняльний аналіз даних:

1) порівняйте свій результат із максимально можливим (72);

2) порівняйте свій результат із результатами інших респондентів.

Оцінка рівня конфліктності особистості (Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель).

Мета опитування. Дослідження рівня конфліктності особистості.

Інструкція. На кожне із запропонованих 14 запитань наведено три варіанти відповідей: А, Б, В. Оберіть, будь ласка, ту відповідь, яка Вас влаштовує, і запишіть букву, що її позначає, біля номера відповідного запитання у бланку до методики.

1. Чи притаманне Вам прагнення до домінування, тобто до того, щоб підкорити своїй волі інших?

А. Ні.

Б. Іноді.

В. Так.

2. Чи є у Вашому колективі люди, які Вас побоюються, а можливо, ненавидять?

А. Так.

Б. Важко відповісти.

В. Ні.

3. Хто Ви більшою мірою?

А. Миротворець.

Б. Принциповий.

В. Енергійний, діловий.

4. Як часто Вам доводиться виступати з критичними судженнями?

А. Часто.

Б. Періодично.

В. Рідко.

5. Якби Вам випала нагода очолити колектив, щоб для Вас стало пріоритетом?

А. Розробив би програму розвитку колективу на рік і переконав би колектив у доцільності її впровадження.

Б. Вивчив би, хто є хто, й встановив би контакт з лідерами.

В. Частіше б радився з колективом.

6. У разі невдач який стан для Вас найбільш характерний?

А. Песимізм.

Б. Поганий настрій.

В. Образа на самого себе.

7. Чи притаманне Вам прагнення відстоювати й дотримуватися традицій Вашого колективу?

А. Так.

Б. Радше так.

В. Ні.

8. Чи належите Ви до категорії людей, які готові почути гірку правду про себе, сказану в вічі?

А. Так.

Б. Радше так.

В. Ні.

9. Які якості Ви намагаєтеся викорінити в собі?

А. Дратівливість.

Б. Образливість.

В. Нетерпимість до критики на свою адресу.

10. Хто Ви з професійної точки зору?

А. Незалежний.

Б. Лідер.

В. Генератор ідей.

11. На думку Ваших друзів, Ви людина:

А. Екстравагантна.

Б. Оптиміст.

В. Наполеглива.

12. З ким Вам найчастіш доводиться боротися?

А. З несправедливістю.

Б. Бюрократизмом.

В. Егоїзмом.

13. Що для Вас найбільш притаманне?

- А. Недооцінка власних здібностей.
- Б. Об'єктивна оцінка власних здібностей.
- В. Переоцінка власних здібностей.

14. Що найчастіше за все стає причиною для конфліктів з людьми?

- А. Надмірна ініціативність.
- Б. Надмірна критичність.
- В. Надмірна прямолінійність.

Ключ-таблиця

Номер запитання

Оціночний бал за варіант відповіді

- 1. А 1 Б 2 В 3
- 2. А 3 Б 2 В 1
- 3. А 1 Б 3 В 2
- 4. А 3 Б 2 В 1
- 5. А 3 Б 2 В 1
- 6. А 2 Б 3 В 1
- 7. А 3 Б 2 В 1
- 8. А 3 Б 2 В 1
- 9. А 2 Б 1 В 3
- 10. А 3 Б 1 В 2
- 11. А 2 Б 1 В 3
- 12. А 3 Б 2 В 1
- 13. А 2 Б 1 В 3
- 14. А 1 Б 2 В 3

Обробка та інтерпретація результатів опитування

У бланку для відповідей (ключ-таблиця) наведено кількість балів за кожен варіант відповіді. Обведіть, будь ласка, кружечком відповідні бали біля Ваших відповідей і підсумуйте загальний результат.

При аналізі результатів тестування варто враховувати, що загальний підсумковий показник може знаходитися в діапазоні від 14 до 42. При цьому чим вищий підсумковий показник, тим вищим є рівень конфліктності особистості, для якого властива наявність характеру, що обумовлює продукування конфліктів, використання конфліктогенів спілкування й, безумовно, підвищення конфліктогенності стосунків у колективі.

При інтерпретації показників можна використати наступні орієнтовні оцінки конфліктності:

14–20 балів – низький рівень конфліктності.

21–24 бали – рівень конфліктності нижчий за середній.

25–29 бали – середній рівень конфліктності.

30–34 бали – рівень конфліктності вищий за середній.

35–42 бали – високий рівень конфліктності.

Характеристика рівнів конфліктності особистості

14–20 балів. Ви тактовні й миротворчі, вміло уникаєте суперечок, конфліктів та критичних ситуацій. Вислів: "Платон мені друг, та істина дорожча" ніколи не був Вашим девізом, саме тому Вас іноді називають конформістом. Про людей, як відсутніх, так і присутніх, Ви говорите подобою, схильні їх захищати, аніж звинувачувати. Негативні емоції швидко зникають, і Ви спокійно, без образи встановлюєте контакт з людиною, яка Вас образила. Знайдіть у собі сміливість і, якщо вимагатимуть обставини, принципово висловіть свою думку.

21–34 бали. Ви людина конфліктна. Але насправді конфліктуєте лише в тому разі, якщо немає іншого виходу, а інші засоби вичерпані. Ви досить гнучка людина у взаємовідносинах, але важко змінюєте думку про людину. Перш ніж перейти до дружніх стосунків, Ви деякий час вивчаєте людину, тому Ви схильні змінювати думку про людину в кращий бік, аніж в гірший. Ви відкриті до компромісних рішень, Ви твердо відстоюєте свою думку, не думаючи про те, яким чином це позначиться на Вашій професійній кар'єрі або приятельських стосунках. Та це не дозволяє Вам виходити за межі

коректності й принижуватись. Навпаки, це викликає повагу до Вас з боку оточення, через це конфліктні стосунки для Вас є швидше тактикою, ніж способом життя.

35–42 бали. Суперечки та конфлікти – це повітря, без якого Ви не можете існувати. Ви завжди готові до боротьби, живете в очікуванні конфлікту й тим самим провокуєте його. Вам відомі прийоми "супротивників", вмієте управляти оточенням, досягати власної мети за допомогою психології людей і погано орієнтуєтеся в знаннях їх особливостей, не берете до уваги внутрішній світ людини, коли вступаєте з нею в ділові стосунки.

Полюбляєте критикувати інших для особистої вигоди. Якщо чуєте зауваження на Вашу адресу, можете "з'їсти живцем" людину, котра Вас критикує. Ваша критика – заради критики, а не для користі справи. Дуже важко тим, хто поряд із Вами на роботі чи вдома. Ваша нестриманість, грубість, нетактовність відштовхує людей. Чи не через це у Вас немає друзів? Спробуйте змінити Ваш складний характер.

Для більшої точності відповідей можна провести взаємооцінювання, коли колеги відповідають на питання один одного. Це дозволить зрозуміти, наскільки правильною є їхня самооцінка.

**Анкета визначення рівня агресивності у дошкільника (Лаврентьєва
Г.П., Титаренко Т.М.)**

1. Злий дух часом вселяється в нього.
2. Він не може змовчати, коли чимось незадоволений.
3. Коли хтось його образить, він обов'язково прагне поквитатися так само.
4. Часом йому без усякої причини хочеться вилятися.
5. Часом він із задоволенням ламає іграшки, щось розбиває, шматує, рве книжки.
6. Іноколи він так наполягає на чомусь, що людям навколо уривається терпець
7. Він не відмовиться від того, щоб подразнити тварин
8. Взяти верх у суперечці з ним майже неможливо
9. Дуже сердиться, коли вважає, що хтось кепкує з нього
10. Здається, що іноколи у нього спалахує бажання зробити якусь шкоду, шокувати оточення
11. У відповідь на звичайні розпорядження прагне зробити все навпаки
12. Часто не за віком сварливий
13. Сприймає себе як самостійного і рішучого.
14. Любить бути першим, верховодити, підкоряти собі інших.
15. Невдачі надзвичайно дратують його, намагається шукати винних
16. Легко свариться, вступає в бійку.
17. Старається спілкуватися з молодшими

Методика “Вулкан” для діагностики та роботи з агресією (автор І.Вшивкова)

Млодик І.Ю. пропонує використовувати методику малювання вулкана для діагностики агресивності, а також для корекції агресивної поведінки дитини.

Ціль: діагностика і корекція агресивності, виизначення “кількості” гніву і злості у дітей. Перед проведенням методики варто вяснити у дитини, чи знає вона, що таке вулкан.

Інструкція: Намалюй вулкан

Інтерпретація: Вулкан дитини, на чю агресію скаржаться вчителі та батьки, буде неодмінно вивергатися червоною лавою, її буде багато: чим більше агресії, тим більше вона буде займати простору на аркуші. У дітей з пригніченою агресією (тихих, зі схильністю до депресії, пасивних) лава буде вся всередині вулкана, в крайньому випадку, на їхніх малюнках вулкан буде лише злегка нею «плюватися», та й колір для зображення лави буде обраний не червоний, а сірий, оранжевий, та ін. Такий малюнок – безпечний привід **поговорити про те, як взагалі живе агресія.**

- Запитайте, як справляється вулкан з лавою, яка всередині нього?
- Простілкуйте за відповіддю малюка і визначте чи любить вулкан накопичувати лаву, або любить вивергатися часто і з захопленням?
- Поговоріть про те, що може трапитися при виверженні з усім, що навколо вулкана.
- Спробуйте знайти способи виверження лави, найбільш безпечні як для самого вулкана, так і для навколишнього світу.
- Після детального обговорення «вулканового» життя, перейдіть до обговорення того, як це зазвичай відбувається у людей і у дитини безпосередньо.

Інтерпретація малюнка при діагностиці за проективною методикою «Вулкан»

Аналізуючи малюнок учня, зверніть увагу на такі деталі:

- Вулкан Зображення вулкана (гора, височина) характеризує рівень емоційності дитини. У першу чергу слід звернути на розмір вулкана. Чим більший вулкан, тим більш емоційний автор малюнка. Умовно «нормальним» (середнім, типовим) є зображення вулкана приблизно на 1/2 аркуша. Вулкан, що займає 2/3 аркуша і більш, служить ознакою високої емоційності: дитина переживає інтенсивні емоції, має сильну внутрішню реакцію на події, що відбуваються. Вулкан, розміри якого менші за 1/3 аркуша, вказує або на не високу емоційність і незначний відгук зовнішніх подій у внутрішньому житті дитини, або на наявність «психологічної заборони» на емоції. Подібна «заборона» формується під впливом виховання і особистого досвіду. Як правило, це неусвідомлюване бажання уникнути емоцій – всіх або деяких, наприклад, гніву.

Аналізуючи зображення вулкана, зверніть увагу на характер ліній. Дрібне штрихування, виправлення, перемальовування вказують на тривожність; великі штрихи – на імпульсивність. Сильний натиск, жирні лінії малюнка свідчать про напругу, прагнення до домінування; слабкий натиск, ледве помітні лінії – про боязкість, почуття незахищеності.

- Виверження Виверження відображає специфіку вираження емоцій назовні. Виверження лави вгору і в різні боки – показник того, що дитина прямо і бурхливо висловлює свої переживання і почуття. Лава, що стікає вниз по вулкану, – символічно відображає сильні переживання, які глибоко зачепили дитину, його травматичний емоційний досвід. Ці емоційні події, до яких дитина несвідомо повертається знову і знову. Якщо вулкан викидає тільки дим або пару – дитина в деякій мірі проявляє свої емоції, але робить це не прямо, не в повній мірі. Тобто те, що реально пережите і зовнішній прояв не цілком або взагалі не збігаються. Відсутнє виверження – знак того, що дитина взагалі не показує свої почуття. Використовуючи цю методику, ви можете зустріти малюнки, на яких жерло вулкана покрите льодом або засніжене. Це символічне вираження

«замороженої емоційності», заборони на емоції, їх витіснення зі свідомості. Досить часто в малюнках вулканів, що вивергаються, зустрічаються камені, що летять у різні боки. Це показник певних руйнівних тенденцій, характерних для агресивних людей, а також для тих, хто пережив життєві події і оцінює їх як удари.

- **Додаткові деталі** Часто поряд з вулканом малюють інші об'єкти. Кожен з яких носить символічний характер і відображає щось актуальне і значиме для дитини, тому обов'язково враховуйте їх при аналізі малюнка. Всі варіанти описати неможливо – наведемо типові. Якщо намальовані люди – запитайте, хто це (наприклад, сім'я, група відпочиваючих, закохана парочка, самотній мандрівник, жертви виверження). Зображення людей символічно відображає те, як бачить себе дитина у міжособистісних відносинах – включеним в них або самотнім, щасливим або нещасним, успішним або скорботним. Будинки найчастіше символічно позначають значущі людські спільності, наприклад, рідний дім і сім'ю, однолітків тощо. Тварини, як правило, відображають уявлення дитини про доброзичливість або небезпеки світу: він складається з хижаків або нешкідливих істот, жахливих або милих створінь. Зображення вулкана серед подібних об'єктів – гір або інших вулканів – говорить про сильну включеність дитини у міжособистісні відносини, її прагнення уникати самотності, об'єднуватися. Сонце – висловлює потребу в більшій любові і підтримці від оточуючих; часто слугує показником постійного впливу сильної батьківської фігури у житті дитини; Місяць – скритність, потаємність, тяга до таємничого; Хмари – неприємні поточні життєві обставини. Чим більша кількість додаткових, не заданих інструкцією об'єктів на малюнку, тим більшою мірою дитина відчуває тривогу перед невизначеністю.

- **Розташування малюнка на аркуші** Аналізуючи розташування малюнка, зверніть увагу на те, зміщений він щодо осей симетрії вправо або вліво, вгору або вниз. Зміщення від центру вправо вказує на орієнтацію на

майбутнє, відхід від справжнього вперед, на мрії і фантазії про майбутнє; вліво – на відхід від справжнього назад, повернення до минулого, іноді на фіксацію на минулих переживаннях. Нижня і верхня половини аркуша відображають відповідно несвідомі і усвідомлені переживання. Якщо більша частина об'єктів і деталей розташована нижче горизонтальної осі аркуша, це свідчить про малу усвідомленість переживань, активному впливу несвідомих процесів на повсякденні події та відносини.

Розташування вище горизонтальній осі аркуша властиво раціональним особистостям, які добре себе розуміють. Існує також певний зв'язок з самооцінкою і впевненістю: чим нижче розташований малюнок на аркуші, тим в меншій мірі людина на даний момент упевнена в собі та готова до дій.

- Кольорова гама Кольори, використані в малюнку, доповнюють відомості про емоційний стан дитини. Червоний – показник високої енергійності, емоційності, іноді агресії. Помаранчевий вказує на переживання почуття небезпеки. Жовтий – улюблений колір емоційно благополучних дітей, у цілому його використання говорить про позитивний емоційний стан дитини. Зелений вважається ознакою врівноваженості; синій – властиві такі риси характеру, як напор, самоконтроль, раціональність; фіолетовий – тривожність і тяга до таємничого (властиве підліткам); чорний колір – протест, також дуже характерний для підлітків. Похмура кольорова гама, як правило, відображає песимізм і втому. Малюнки, виконані одним кольором (тільки чорним, тільки червоним), свідчать про небажання показувати свій справжній емоційний стан. Безглузде використання кольору (зелена лава, фіолетовий вулкан тощо) може бути ознакою неадекватності емоційних реакцій. Аналізуючи кольорову гаму, інтерпретуйте стан дитини обережно, обов'язково зіставляючи між собою всі виявлені ознаки. Зверніть увагу на загальне враження від усього малюнка, спробуйте

подумки оживити його, уявити зображення реальним. Визначте, яке відчуття від цього виникає: радості, печалі, небезпеки, занедбаності.